

Uitgave: de Imkersbond ABTB, de Imkersbond van de LLTB, de Bond van Bijenhouders van de NCB, en de VBBN

6/5
mei
1997

bijen

MAANDBLAD VOOR IMKERS

bijen

Maandblad voor imkers ISSN 0926-3357
Jaargang 6, nummer 5, mei 1997

Uitgegeven door de Imkersbond ABTB, de Limburgse Land- en Tuinbouwbond (LLTB), de Bond van Bijenhouders van de Noordbrabantse Christelijke Boerenbond (NCB) en de Vereniging tot Bevordering der Bijenteelt in Nederland (VBBN)

Hoofdredacteur J. Beetsma

Redactie M.L. Boerjan, F.P. Bohlmeijer, A. M. Kuypers, R.H. Molenaar, en M. Schyns.

Vaste medewerkers W. Bohlmeijer-Mans, M.J. van Iersel, N. de Jong, A. Neve, K. Zoet.

Redactiesecretaris M.J.E.M. Canters

Postbus 198, 6720 AD Bennekom Telefoon 0317 42 24 22
Telefax 0317 42 41 80 E-mail bijenhuis@tip.nl

Financiële administratie

Spoorlaan 350, 5038 CC Tilburg

Telefoon 013 583 63 50

Bankrelatie RABO-bank Tilburg,

rekeningnummer 18.52.12.077, ten name van 'Bijen'.

Postbanknummer van de bank 1088813

'Bijen' verschijnt 11 keer per jaar omstreeks de eerste van de maand (de juli- en augustus nummers worden gecombineerd).

Oplage 8.200

Tarieven voor handelsadvertenties: op aanvraag bij de redactiesecretaris.

Niet-commerciële advertenties in 'Vraag en aanbod':

f20,00 per 20 woorden, elk extra woord f0,50

Betaling bij opgave.

Alle in 'Bijen' gepubliceerde meningen en inzichten blijven voor rekening van de auteurs. De redactie houdt zich het recht voor de bijdragen in te korten of te redigeren.

Overname van artikelen en illustraties alleen met toestemming van de redactie en dan met bronvermelding.

Kopij, opgave en betaling van advertenties moeten uiterlijk zes weken voor de maand van plaatsing aan de redactiesecretaris worden opgestuurd. Tekst bij voorkeur op een diskette insturen. Zo mogelijk met foto's of dia's.

Vormgeving en opmaak Grafisch Atelier Wageningen

Druk Drukkerij Modern b.v., Bennekom

*Bij de voorpagina: Kun je je als bloem van de donkere ooievaarsbek (*Geranium phaëum* L.) een beter insect als bestuiver wensen dan deze honingbij? Terwijl ze de nectar puurt, komt ze met de onderzijde in aanraking met de stempels en het stuifmeel van de bloem. Bestuiving in optima forma! Foto: Arjen Neve, Leiden.*

Van de redactie

Mei is voor mij, en ik denk velen met mij, altijd de maand van de waarheid. Lukt het om het zwermen onder controle te houden en mijn volken zo goed mogelijk op de zomerdracht voor te bereiden. In het aprilnummer was de tekst al gaan zwermen. Zowel de verdwenen tekening van Arjen Neve als de tabel van Jan Beekman hebben we weten te vangen en ze hebben in dit nummer huisvesting gevonden. Als er tijd is in deze drukke maand om **Bijen** te lezen, dan is er voor elk wat wils in dit nummer. Op de Apisticusdag kwamen diverse interessante onderwerpen aan de orde. Het probleem dat in de eerste lezing wordt gesignaleerd, komen we helaas dagelijks tegen. Ko Zoet geeft een berekening hoeveel appelbloemen door de bijen bezocht kunnen worden. Een erg hoog aantal, maar er zitten vast wel bloemen bij die twee of meer keren bezocht zijn. Een ziekte die we bijna vergeten zijn, de *Acarapis* of 'gewone mijtziekte', blijkt de kop weer op te steken. Jan van der Steen frist ons geheugen op. Ook in dit nummer het eerste artikel van een serie van drie, over onderwerpen rondom de honingkeuring. Helaas zijn veel stukken blijven liggen, de lezer houdt ze van ons tegoed. F.P. Bohlmeijer

Inhoud

Apisticusdag in Münster	Ine Jellema	131
De Leidse bijenmarkt	Ab Kuypers	133
Imkerpraktijken: Jonge volken II	M.J. van Iersel	134
Bijenplant in beeld: Akkerkers	Arjen Neve	136
Nieuws van de Ambrosiushoeve	Christ Smeekens	138
Rectificatie Bijenplant in beeld april		139
Van imker tot imker	Ko Zoet	140
Snippers	Wilma Bohlmeijer-Mans	142
Boekbespreking: Zeg het met bijen	Ab Kuypers	143
Rondom de honingkeuring	M Hallmans, J. Kerkvliet	144
Rondleiders gezocht	A. de Ruijter	146
Foto van de maand		146
Imkersgesprek	Ab en Harry	147
Bijensterfte in Boekel	St. Ambrosius Boekel e.o.	148
De lezer schrijft		
Imkeren met de methode Pfefferle	Jan Veldkamp	149
Inzoemen	M.J. van Iersel	150
Mijtziekte	J. van der Steen	151
Van de Bedrijfsraad	Dick Vundernk	152
Verenigingsnieuws ABTB		
Jaarvergadering Imkers ABTB		152
Verenigingsnieuws VBBN		
Uit de PC van de voorzitter	Dick Vunderink	153
Toespraak AV 1997	Dick Vunderink	154
100 jaar VBBN, Zonnig jubileumjaar		155
Verenigingsnieuws NCB		
Van de bestuurstafel		156
Familieberichten		156
Kalender		158
Vraag en aanbod		159

Nieuws, gehoord op de Apisticusdag in Münster

Ine Jellema

De Apisticusdag in Münster, dit jaar op 25 januari gehouden, begint ook bij Nederlanders een begrip te worden. Je hoort er goede lezingen met zoveel nieuws, dat het de moeite loont even de grens over te gaan. Doel van de organisatie is, om op die Apisticusdagen recente informatie uit de bijenwetenschap toegankelijk te maken voor de gewone imker. Dat dit lukt, blijkt uit het feit dat de bijeenkomst jaarlijks is uitverkocht.

Hieronder wat hoofdpunten uit de buitengewoon interessante dag, dit keer gewijd aan het thema 'Bijenteelt, waarheen?'

Kiezen voor meer dan één ras is kiezen voor problemen

Uit de lezing van Volprecht Maul uit Kirchhain

Meer dan een halve eeuw lang is er in Duitsland stelselmatig naar gestreefd om op alle bijenstanden Carnica's te voeren. Het was zo'n vijftig jaar geleden niet moeilijk de Duitse imker enthousiast te maken voor de nieuwe bij, want de inheemse donkere bij was onhandelbaar en agressief geworden door allerlei wilde inkruisingen.

Door een actief teeltprogramma en een goede organisatie van de imkerij slaagde de omschakeling naar de Carnica goed. Hôe goed blijkt uit het feit dat de huidige Duitse 'huis-tuin-en-keuken-bij' veel Carnica-kenmerken in zijn erfgoed heeft. Dat had als positief gevolg, dat er een stabilisering optrad in de Duitse bijenpopulatie. Ook bij standbevruchtingen bleven daardoor de afstammelingen Carnica-eigenschappen houden; er ontstonden weinig (steeklustige) hybriden.

Sinds de zestiger jaren is het echter gedaan met de

alleenheerschap van de Carnica. De Buckfast deed zijn intrede en vanuit de milieubeweging kwam een groepering op die de oorspronkelijke zwarte bij wil terugkruisen. Volprecht Maul kijkt met enige zorg naar deze ontwikkeling. Rassen zijn geharmoniseerde systemen, zegt hij. Bij onderlinge kruising van rassen ontstaan in de nateelt vaak onrust en stekerigheid, omdat de werksters elkaar 'niet verstaan'. Er ontstaat dan disharmonie binnen het volk.

Isolatie van rassen, bijvoorbeeld door ze een 'aparte' plek aan te wijzen binnen natuurgebieden, is bij vrijvliegende insecten onmogelijk. Er ontstaan op den duur *altijd* hybride kruisingen.

Daarom zegt Maul: *'beperk je zo mogelijk tot één bijenras. Wanneer je kiest voor het naast elkaar aanwezig zijn van meerdere rassen op je bijenstand (of in je land), dan moet je het probleem van toenemende agressiviteit op de koop toe nemen.*

In het bijzonder de opkomst van de Buckfastbij baart Maul zorgen. Deze bij, door Broeder Adam gekweekt via combinatieteelt uit verschillende rassen, is genetisch complex en moeilijk te definiëren. Wat gaan de diverse Buckfast-telers doen nu Broeder Adam er niet meer is? Ontstaat er niet een verhoogd gevaar dat de nakomelingen van de Buckfastvolken genetisch uiteenvallen in hun samenstellende delen? En hoe gaan Buckfast en Carnica in de nateelt op elkaar reageren?

Om in ieder geval de laatste vraag te beantwoorden, hebben drie Duitse bijeninstituten in 1993 een onderzoek gestart naar de invloed van onderlinge kruisingen tussen Buckfast en Carnica. De uitkomsten van die onderzoeken zijn helaas nog niet bekend. Afhankelijk daarvan zal een plan gemaakt moeten worden voor de toekomst. Hoe die toekomst er ook

131

Speciaal geteeld voor onderzoek, 'Apis apisticus'. Illustratie Fieke Bos

gaat uitzien.: volgens Maul is een goede en gecoördineerde samenwerking tussen de imkers noodzakelijk. Dat geldt evenzeer voor de koninginnetelers, met daarin een erkenningsregeling en controle.

Hoe staat het met de Varroa-tolerante bij?

Uit de lezing van Stephan Hoffmann uit Bonn
De Varroamijt blijft een thema in de imkerij. De mijt blijkt in sommige delen van Europa groeiende resistentie te ontwikkelen tegen de bestrijdingsmiddelen. Daarnaast worden in honing steeds vaker residuen van die middelen aangetroffen. De noodzaak neemt dus toe om een bij te kweken, die zich kan handhaven bij een zo licht mogelijke Varroa-bestrijding. Een 'Varroa-tolerante' bij wordt dat genoemd.

In Duitsland en Oostenrijk is men al enkele jaren bezig onderzoek te doen naar de mogelijkheden zo'n bij te kweken. Het is een langzaam proces. Je moet daarvoor inzicht verwerven in de factoren die maken, dat een Varroa-besmetting bij het ene volk trager verloopt dan bij het andere. Vervolgens moet

samenhangt met genetische aanleg.

- Het is inmiddels zeker dat er inderdaad sprake is van een genetische component bij het al of niet optreden van Varroa-tolerantie.
 - De gevoeligheid voor de infectie met Varroa wordt gemeten door, uitgaande van 'uniform geïnfecteerde' volken, de besmettingsgraad van de verschillende volken te vergelijken in het seizoen daarop. Je kijkt daardoor naar de som van alle factoren die van invloed zijn, inclusief vervliegen enz.
 - Daarnaast worden in het bijzonder poetsgedrag en broedhygiene onderzocht (dit door te meten hoe snel en volledig de bijen 'doodgeprikte' poppen uit de cellen ruimen; de z.g. pin-test). Volken die daarin goed zijn, komen ook m.b.t. Varroa-besmetting vaak gunstig uit de bus. Of dat poetsgedrag oorzaak is van verminderde besmetting of dat er sprake is van gekoppeld voorkomende eigenschappen durft men nog niet te zeggen. Gunstig zijn deze eigenschappen echter altijd voor de gezondheid van een bijenvolk (denk aan kalkbroed enz).
 - Het blijkt een verschil op te leveren of bepaalde eigenschappen via de mannelijke of de vrouwelijke lijn worden 'ingebracht' (kruising van moer A met dar B geeft dus een genetisch ander effect dan de kruising van moer B met dar A). Ook het heterosis-effect speelt een rol. Soms is het effect van bepaalde eigenschappen aan elkaar tegengesteld.
- Tenslotte vertelde Hoffmann, dat er in Kirchhain veldproeven worden gedaan waarbij ook de imkers ingeschakeld zijn. Zij werken in de praktijk met de door onderzoekers geteelde moertjes en worden gevraagd naar hun oordeel. Op die manier probeert men een directe link te leggen naar de praktijk.

De DNA-vingerafdruk van de bij

Uit de lezing van Peter Neumann, Berlijn
Het menselijk DNA is per individu uniek; in elke stukje weefsel is ieders specifieke DNA-'vingerafdruk' terug te vinden. In gerechtelijk onderzoek wordt van dit gegeven gebruik gemaakt. Nu is het principe daarvan toegepast op de bijen. Door stukjes weefsel van individuele bijen te onderzoeken op hun specifieke 'DNA-vingerafdruk' kunnen we opeens veel meer te weten komen over de samenstelling van een bijenvolk. Peter Neumann, zelf een sleutelfiguur m.b.t. het toepassen van DNA-technieken op insecten, hield over dit onderwerp een intrigerende voordracht. Via analyse van vaderlijk en moederlijk erf materiaal in de bijen kan je bijvoorbeeld onderzoek doen naar de samenstelling van subgroepen (halfzusters) in een

132

Illustratie Fieke Bos

onderzocht worden in hoeverre die aanleg genetisch verankerd is en met welke andere eigenschappen deze 'gekoppeld' voorkomt.

Stephan Hoffmann, bijenwetenschapper uit Bonn, vertelde op de Apisticusdag over de stand van zaken, met name over het onderzoek m.b.t. de kruising van vier carnicalijnen, afkomstig uit resp. Oost- en Noordduitsland, Tsjechie en Hongarije.

Enkele elementen uit zijn lezing:

- Je moet in het algemeen oppassen voor te haastige conclusies. Je kunt als vuistregel stellen dat ruim driekwart van wat je aan een volk waarneemt samenhangt met omgevingsfactoren; denk niet te gauw dat honingopbrengst of ziekteresistentie

volk. Hoeveel van dergelijke subgroepen zijn er, ofwel: met hoeveel darren paarde de moeder? Antwoord van Neumann: gemiddeld 27, veel meer dus dan werd aangenomen.

Andere vragen waar hij zich mee bezighoudt zijn o.a.: Wat is het percentage bijen in een volk dat door verlies is binnengekomen (bijen met vreemd genetisch materiaal dus)? Welke invloed heeft de standplaats daarop? Is er een samenhang tussen de honingopbrengst van een volk en het aantal darren waarmee de moeder heeft gepaard (Neumann, nog bezig met dit onderzoek, suggereerde dat het antwoord op die laatste vraag positief zou kunnen zijn).

Deze DNA-methode speelde ook een rol bij het onderzoek naar de deugdelijkheid van het eiland Baltrum als geïsoleerd bevruchtungsstation (wordt binnenkort gepubliceerd). Baltrum bezit geen eigen bijenpopulatie.

Anders dan werd verwacht, werkte het omringende water (minimaal 5 km breed) niet als barrière voor de darren van de vaste wal. Hoewel een aantal Baltrumse moeren darrenbroedig werd, waren er ook die met meerdere (tot zes) darren paarden. De darren die dat kunststuk leverden kwamen van diverse zijden (= bijenstanden) aanvliegen. Ook dat kon via de DNA-vingerafdruk worden aangetoond!

Uit deze voorbeelden blijkt, hoeveel mogelijkheden de DNA-analyse-techniek biedt om nieuwe kennis op te doen of oude kennis te herzien. Ook voor de koninginnenteelt zal deze techniek bijzondere diensten kunnen gaan bewijzen, want wat zou je nog naar de cubitaalindex kijken als je regelrecht (nou ja...) inzicht hebt in het DNA!

bijen

KORTE BERICHTEN

Oproep honing

Voor de promotie van streekeigen producten in het noorden van Nederland ben ik op zoek naar honing. Deze moet afkomstig zijn van imkers die met hun bijenkasten gestaan hebben:

- in het OLDAMBT
- 25 km landinwaarts vanaf de Waddenzee.

Deze honing wil ik graag van u kopen met de garantie uwerzijds dat deze ook werkelijk afkomstig is uit de genoemde streken. De honing mag in emmers worden geleverd. Alle honing uit deze gebieden komt in aanmerking voor 'streekeigen' en dienen ter promotie enerzijds van het gebied, anderzijds van de imkerij!

Het moet uiteraard honing zijn van het nieuwe seizoen. Inl.: Catherine Reker, H.W. Mesdagstraat 36, 9718 HK Groningen, 050-3184505.

bijen

BIJENMARKTEN

Veelzijdig evenement in Leiden

Ab Kuypers

Zaterdag 14 juni wordt in Leiden de jaarlijkse milieuen bijenmarkt georganiseerd. Plaats van handeling is het terrein rond de Leidse Sterrenwacht. 'Behoud van natuur en bescherming van milieu' zijn de hoofdthema's van deze dag. Natuurlijk eisen ook de honingbijen en hun producten hun eigen plaats op. Handel in bijenvolken krijgt niet de nadruk, wel het tonen van de omgang met bijen. Een 'steekvrije' bijenhal, een 'spiegel'-korf en verschillende observatiekasten zullen over de markt verspreid staan opgesteld. In tientallen kramen zullen diverse demonstraties worden gegeven. Bewerken en gebruik van natuurlijke materialen zal daarbij de boventoon voeren. Uiteraard is er volop Nederlandse honing te koop, rechtstreeks afkomstig van de Leidse imkers. Daarnaast is er een verkoopstand van imkermaterialen. Tevens bestaat er de mogelijkheid tot het ruilen van artikelen voor de bijenteelt, van postzegels tot boeken. Deze ruilbeurs vindt plaats in het 'Zaadhuis' van de Hortus. Deze Hortus Botanicus, grenzend aan het marktterrein, is de gehele dag gratis toegankelijk.

Behalve dit 'natuurgeweld' is er ook weer het gebruikelijke culturele gebeuren. Vele artiesten zullen de gehele dag muziek- en dansvoorstellingen verzorgen. Voor de kinderen treedt een poppenkastspeler op.

Moe van het rondslechteren en de vele indrukken kan men onder het genot van een drankje en een hapje even bijkomen in het restaurant en/of de theeschenkerij.

In verband met parkeerproblemen raden de Leidse imkers u aan met het openbaar vervoer naar de markt te komen. Lijn 43 van de NZH brengt u vanaf het station tot vlak bij de bijenmarkt. De markt is open van 9.00-16.00 uur, Sterrenwacht nabij het Rapenburg, Leiden. Toegang gratis.

Jonge volken en uw bedrijfsmethode

Vorige keer schreef ik u over de voor- en nadelen van selecteren en het opkweken van jonge volkjes met een goede koningin. In dit artikel kunt u de praktische uitwerking daarvan lezen.

Verder kweken van het beste volk

Het volk dat als het beste beoordeeld wordt, gaat de koninginnen leveren voor de jonge volken. En daarmee beginnen de problemen. Hoe kom je aan die koninginnen?

Daarvoor zijn er allerlei koninginnenteeltmethoden.

134 Vaak te omslachtig als je maar drie of vier moeren nodig hebt, hoewel ze heel interessant zijn om te doen. Voor de imker die maar enkele moeren nodig heeft is de volgende werkwijze heel geschikt. Wacht af tot het keuzevolk belegde moerdoppen krijgt. Haal de oude koningin eruit om te beletten dat er een zwerm vertrekt maar zonder de zwermcellen te verwijderen. Let daarbij op hun aantal. Probeer de leeftijd van de zwermcellen te schatten om te weten te komen hoelang het nog duurt voordat er een tuter uitloopt. Voor die tijd moeten we aan het werk. Als er nog geen gesloten doppen zijn, hebben we nog minstens een week de tijd. We krijgen zo de beschikking over een goede kwaliteit zwermcelmoeren. In principe zijn de doppen te gebruiken zodra ze belegd zijn, maar dan moeten we de jonge volkjes zo samenstellen dat ze geschikt zijn de doppen optimaal te verzorgen. Beter is het daarom het zwermrijpe volk zelf zijn doppen te laten verzorgen, totdat ze gesloten zijn. De doppen zijn verschillend van leeftijd en kunnen daardoor poppen bevatten die in een heel kwetsbare fase van ontwikkeling zijn. Ze moeten heel voorzichtig behandeld worden. We gebruiken de doppen om ze aan een jong volk te geven.

Vorming van nieuwe volkjes

De tijd om een klein volkje op te kweken tot een groot volk is kort. Het moet in 2½ maand klaar zijn, juni, juli en augustus. Daarom is een tijdige start met veel bijen belangrijk. Zoals eind mei vastgesteld kan worden welk volk het beste is, is ook te zeggen van welk volk weinig te verwachten valt. Een probleem is de gezondheidstoestand van zo'n volk. Ziekte, met name nosema, zou de oorzaak van de slechte ontwikkeling kunnen zijn. Aanwijzingen hiervoor zijn uitwerpselen bij het vlieggat en een broednest dat

maar niet groter wil worden. Als het achterblijvende volk gezond is, is het prima geschikt om opgedeeld te worden over vier of vijf 6-ramers. Hier kan een raam met een zwermcel uit het keuzevolk bij gedaan worden. De jonge moer die uitloopt in dit volkje wordt onmiddellijk als eigen moer aanvaard. Ze krijgt vanaf het moment van uitlopen de behandeling die een koningin nodig heeft om zich goed te kunnen ontwikkelen. Het keuzevolk kan ramen met broed uit het op te delen volk terugkrijgen en wordt zo niet al te zeer verzwakt. Wie geen ramen broed met zwermcellen wil overhangen, kan deze cellen uitsnijden en met wat geknutsel aan het jonge volkje geven. Als we deze nieuwe volkjes broed meegeven dan mogen hierin geen eitjes en jonge larven aanwezig zijn. Het nieuwe volkje zou daarop redcellen aan kunnen zetten. De toekomst van onze dop wordt dan onzeker.

Werkwijze voor het vullen van de kastjes

Zoek de moer in het te verdelen volk en verwijder deze. Verdeel de twintig ramen van het volk over vijf kastjes waarbij erop gelet wordt voer en broed gelijkmatig te verdelen. Kastjes sluiten en naar een nieuwe standplaats brengen. Wie problemen heeft met het zoeken van de moer kan de ramen ook over de 6-ramers verdelen zonder hare majesteit op te zoeken. Vier dagen later de kastjes controleren. Uit het kastje waarin eitjes te vinden zijn kan dan alsnog de moer gezocht worden. De andere volkjes gaan redcellen optrekken die na 9 dagen worden gebroken. Als dat gebeurd is kan het raam met de dop uit het keuzevolk worden ingehangen. Als er nog geen doppen beschikbaar zijn, is het geen probleem dat het volkje enige tijd hopeloos moerloos blijft. Een andere werkwijze is om de kastjes geen ramen broed te geven, maar alleen bijen. Het volk is voldoende op sterkte als er zo'n 8.000 bijen in zitten. Dat komt overeen met het afslaan van vier goed bezette ramen. De uitverkoren dop kan er meteen bij gedaan worden. De start van het nieuwe volk is dan wat trager omdat ze in de beginfase de jonge bijen uit het uitlopende broed missen. Een probleem bij deze werkwijze kan zijn dat het op te delen volk eerder zwermplannen heeft dan het keuzevolk. Doppen breken geeft korte tijd uitstel van executie. Het maken van een tussenaflegger zoals beschreven in het vorige maandblad, is dan een

goede oplossing. Het volk blijft intact en er wordt niet gezwerm.

Het opkweken van de jonge volken

De nieuwe volkjes worden buiten het normale vlieggebied opgesteld om terugvliegen van bijen naar de oude standplaats te voorkomen. De 6-ramers hoeven niet meteen met zes ramen gevuld te worden. Ze krijgen zoveel ramen als de bijen kunnen bezetten. Na de bruidsvlucht gaat de moeder snel aan de leg. Omdat ze flink wat bijen heeft, zal er weldra een mooi broednest aanwezig zijn. Het is voor een goede ontwikkeling van de moeder van belang dat ze vanaf het allereerste begin flink kan leggen. Bij onvoldoende dracht moet er gevoerd worden. Zodra er gesloten broed is, kan een korte inspectie ons al iets zeggen over de kwaliteit van de moeder. Het broednest dient mooi aangesloten te zijn. Voordat de jonge bijen van de nieuwe moeder uitlopen wordt het volkje in een normale broedbak geplaatst. De volkjes krijgen naast het broednest een mooi raam dat minstens één keer bebroed geweest is. Ramen die nat zijn van honing(water) worden gemakkelijker in gebruik genomen. Daarnaast eventueel sluitblokken hangen. De broedbak wordt niet meteen voorzien van tien ramen. Dan missen ze de prikkel tot uitbreiding die ze telkens krijgen bij het geven van nieuwe ramen. Zodra het broed goed uitloopt krijgt het volkje nieuwe ramen. Nu niet naast, maar in het broednest. De imker moet de ontwikkeling van het volkje aanvoelen om te bepalen hoeveel ramen telkens bijgegeven kunnen worden. Het is de hoogste tijd om ramen bij te geven als er kleine beginnetjes van raat aan de dekplank verschijnen. Zodra de bak goed vol is wordt er een bak bovenop gegeven. Niet wachten totdat alle straten propvol bijen zitten. Dat remt de ontwikkeling. Deze nieuwe bak krijgt in het midden vier à vijf uitgebouwde ramen en de rest leeg. De drie middelste ramen moeten al een keer bebroed geweest zijn. Als deze vijf ramen in gebruik genomen zijn weer verder aanvullen met nieuw uitgebouwde ramen. Deze werkwijze voor het opkweken komt uit de bedrijfsmethode van Karl Pfefferle.

Varroabestrijding

Deze jonge volkjes kunnen we maken met of zonder broed. Als we ze broed meegeven kan de varroabestrijding pas beginnen als al het broed is uitgelopen. Anders kan er meteen een strip Apistan ingehangen worden. Nu geen zes weken zoals bij een groot volk met broed, maar enkele dagen. Dat zal beslist minder gevaarlijke stoffen in de raat achterlaten dan twee

strips die zes weken in een groot volk moeten hangen. Een wijze van varroabestrijding die de voorkeur heeft, is de darrenraatmethode. Zodra het broed is uitgelopen kan men een raat geven met darrenbroed dat weldra gesloten wordt. Alle mijten worden hiermee feilloos weggevangen. Voor een volk van 3 kg (= 30.000 bijen) is één raam darrenbroed genoeg. Voor zo'n klein volkje hoeft het hele raam dus niet vol darrenbroed te zitten. De bijen moeten de verzorging ook aan kunnen. Zodra het darrenbroed gesloten is, kan het raam eruit gehaald en opgeruimd worden. Verdere varroabestrijding in het najaar is als regel niet meer nodig. Het vraagt enige planning om op tijd de ramen darrenbroed beschikbaar te hebben. Om op tijd een raam met darrenbroed klaar te hebben, kan men 9 dagen daarvoor een leeg raampje in een volk hangen. Als er dracht is wordt het met grof werk uitgebouwd en belegd. Een klein reepje kunst raat in het lege raam voorkomt dat de bijen de darrenraat niet in het midden van het raam uitbouwen.

Literatuur

Bijen 3(6): 163 (1994)
Pfefferle, K., Imkern mit dem Magazin und mit der Varroatose, 8., überarbeitete Auflage, 1990.

bijen KORTE BERICHTEN

Moeren van Schiermonnikoog

Eind deze maand beginnen we met de teelt van Schiermoeren. Zaterdag 12 juli zullen vervolgens de bestelde koninginnen, na schriftelijk bericht, worden afgeleverd op diverse NA-stations in Nederland. Voor de bepaling van het aantal te telen moeren en de daarmee samenhangende werkzaamheden vragen wij belangstellenden ons zo spoedig mogelijk maar uiterlijk 15 mei hun bestellingen op te geven. De moeren kosten f35,- per stuk. Zoals bekend is de Schiermoer geselecteerd op zachtaardigheid. De op het eiland bevruchte moeder is bedoeld om van na te telen. De zachtaardigheid blijft in de F1 behouden en door het heterosis-effect ontstaan in de regel prachtvolken. Het afgelopen jaar werden ca. 250 koninginnen besteld en afgeleverd. Met dit aantal is de capaciteit van het teeltstation zowat bereikt. Mochten we moeren tekort komen dan geldt: Die het eerst komt, het eerst maakt! **Bestelling en inlichtingen** Jan Charpentier, Laar 45, 5258 TJ Berlicum, 073-5037030, postgiro 28.59.193 ten name van 'Stichtingstation voor Carnicateelt' te Harlingen.

Akkerkers (*Rorippa sylvéstris* (L.) Bess.)

Weinig bekend

Hij is niet erg bekend als bijenplant, de akkerkers, in maar een gering aantal publikaties wordt hij als zodanig vermeld. Toch is hij een plant waarop volgens mijn waarnemingen de bijen regelmatig een bezoek brengen, zelfs in een omgeving waar de bijenweide volop in bloei staat.

Plant van het rivierengebied

Akkerkers behoort tot het geslacht waterkers (*Rorippa* Scop.) van de kruisbloemenfamilie (*Cruciferae*). Het geslacht omvat ongeveer 30 soorten, waarvan het merendeel voorkomt in Europa, Siberië en Noord-Amerika. Een klein aantal soorten vinden we in Noord-Afrika, Zuid-Afrika en in Zuid-Amerika. In ons land zijn er vier soorten inheems, de algemeen voorkomende gele waterkers (*Rorippa amphibia* L.), moeraskers (*Rorippa palústris* L.) en akkerkers en de minder algemene Oostenrijkse kers (*Rorippa austriáca* (Cranz) Bess.).

De akkerkers is een specifieke plant van het rivierengebied en komt daar plaatselijk massaal voor. De plant is goed bestand tegen wisselend vochtige en droge omstandigheden en gedijt goed in een zuurstofarme bodem.

Overblijvend

De plant is overblijvend en heeft spilvormige wortels, waaraan zich rijkelijk uitlopers vormen. Hij overwintert met een bladrozet en kan in de zomer een hoogte bereiken van 20-40 cm. Van de andere inheemse soorten waterkers onderscheidt de plant zich door de vorm van de bladeren en die van de vruchten. De bladeren zijn veerdelig. De bladslippen, ook die aan het eind, zijn smal; ze hebben een gezaagde rand.

Zes nectariën

Van juni tot september staat de akkerkers in bloei. De bloemen zijn helder geel en staan in trossen, die in de oksel van de bladeren en aan het eind van de bloeistengel staan.

In deze kruisbloemige vinden we weer zes meeldraden, twee korte en vier lange. Op maar liefst zes plaatsen wordt de nectar naar buiten gebracht. De nectariën liggen tussen de meeldraden. Die naast de kleine meeldraden zijn het sterkst ontwikkeld; ze

liggen halveaanvormig rond de voet van de meeldraden. Bij warm zonnig weer buigen de meeldraden naar buiten, waardoor er meer ruimte vrijkomt tussen de meeldraden en de stamper. De geopende helmhokjes zijn naar binnen gericht. Als een bij nectar puurt en daarbij de kop tussen de meeldraden en de stamper brengt moet ze wel met het stuifmeel en de stempel in aanraking komen. De stuifmeelkorrels hebben 3-4 kiemopeningen. Het korreloppervlak heeft aan de polen een fijnere structuur dan tussen de spleetvormige kiemopeningen.

Sterke vegetatieve vermeerdering

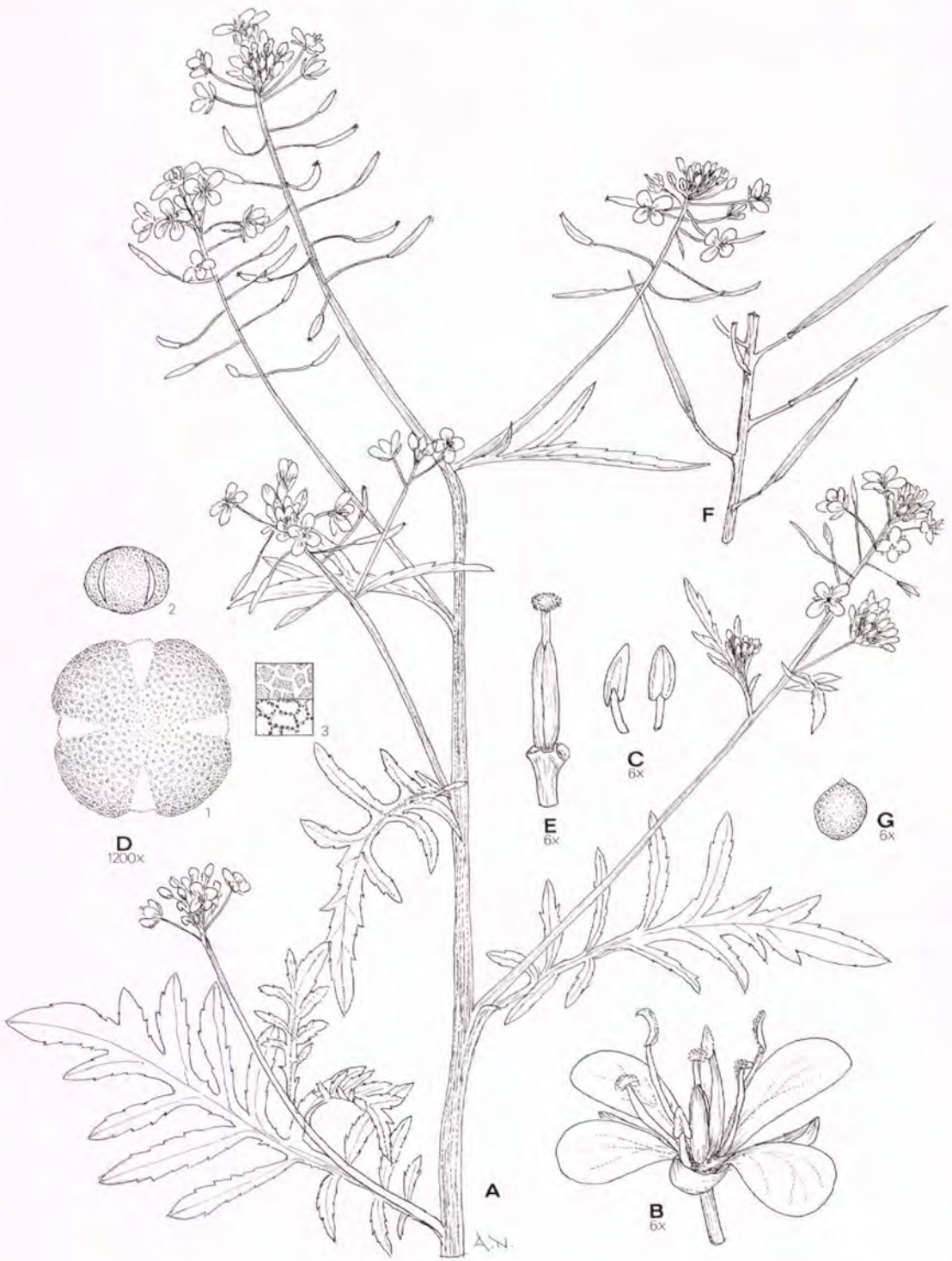
De vrucht van de akkerkers is een langgerekte hauw, die met twee kleppen openspringt. Voor het vormen van kiemkrachtig zaad is de kruisbestuiving door insecten een vereiste. Voor haar voortbestaan is de plant echter niet alleen afhankelijk van zaadvorming, omdat zich op de knopen van de uitlopers heel gemakkelijk nieuwe planten gaan vormen. Deze vegetatieve vermeerdering kan zulke grote vormen aannemen dat de vegetatie plaatselijk geheel van één en dezelfde plant afkomstig is. In zo'n vegetatie zal zich geen kiemkrachtig zaad kunnen ontwikkelen. Door de sterke vegetatieve vermeerdering kan de plant zich tot een lastig akkeronkruid ontplooiën.

Bastaardering

Op plaatsen waar akkerkers voorkomt nabij andere soorten waterkers kunnen zich door kruising gemakkelijk bastaards ontwikkelen.

Galvorming

Tussen de bloemen en bloemknoppen vinden we vaak een witte sponsachtige galvorming. Daarin leven de larven van de galmug *Dasineúra sisymbrii* Schrank, die ook leven op gewoon barbarakruid (*Barbaréa vulgáris* R.Br.) en soorten raket (*Sisymbrium* L.)

Akkerkers (*Rorippa sylvéstris* (L.) Bess.)

A bloeitak met bloeiwijzen; B bloem; C helmknop; D stuifmeelkorrel: 1 polair, 2 equatoriaal, 3 korreloppervlak; E stamper; F vruchten; G zaad

Open dag Ambrosiushoeve

Voor 1997 is de jaarlijkse Open dag van de Ambrosiushoeve gepland op zaterdag 13 september. Op deze dag zal informatie gegeven worden over het onderzoek op de Ambrosiushoeve. Noteer deze datum alvast in uw agenda. Het programma voor de Open dag zal later bekend worden gemaakt.

Het plaatsen van de honingkamers

In Canada is een onderzoek gedaan naar de invloed van het plaatsen van honingkamers bovenop de bijenvolken of tussen de broedkamers en de honingkamers. Ook in Nederland is er verschil van mening tussen bijenhouders over dit onderwerp. Moet een tweede of derde honingkamer boven op het bijenvolk worden geplaatst of tussen de broedbakken en de reeds volle of halfvolle honingkamer?

Het onderzoek werd uitgevoerd met 36 bijenvolken op twee broedkamers met een koninginrooster. Per bijenvolk werden negen honingkamers geplaatst. Er was geen verschil tussen de twee verschillende behandelingen. De produktie van honing varieerde tussen 76,8 kg en 102,4 kg. Ook was er geen verschil in kwaliteit (vochtgehalte en diastase).

De gemakkelijkste methode voor het plaatsen van lege honingkamers bovenop het bijenvolk heeft dus de voorkeur.

Bron: *A Comparison of Top and Bottom Supering on Honey Quantity and Quality*. by Tibor I. Szabo and Peter Sporns. *American Bee Journal* October 1994

Oorzaak massale bijensterfte 1995 Beek en Donk e.o. bekend

Reeds enige jaren worden imkers in de Brabantse plaatsen Beek en Donk, Gemert, Boerdonk en Keldonk geconfronteerd met massale sterfte onder hun bijenvolken. Deze sterfte trad met name op in de maanden augustus en september. Naar deze sterfte vond destijds onderzoek plaats door de AID in samenwerking met de Ambrosiushoeve. Hierbij kon de oorzaak van deze jaarlijks terugkerende sterfte, ook na uitgebreid onderzoek van bijen en gewasmonsters, niet aan het licht worden gebracht.

Gelet op de ernst van de massale bijensterfte zijn de monsters uit 1995 kortgeleden door TNO opnieuw onderzocht met gebruikmaking van een nauwkeurigere analysemethode. Bij dit onderzoek werd in de dode bijen de aanwezigheid vastgesteld van het bestrij-

dingsmiddel aldicarb. Ook in het in 1995 ingezonden gewasmonster van bloeiende zijdeplanten (*Asclepias tuberosa*) werd de aanwezigheid van aldicarb vastgesteld. Naar de oorzaak van de bijensterfte in 1996 vindt eveneens een nadere monsteranalyse plaats. Aldicarb is de werkzame stof van een in de beroepsmatige land- en tuinbouw toegelaten insectenbestrijdingsmiddel. De toepassing op het siergewas zijdeplanten is wettelijk toegestaan. Enige jaren geleden was het bestrijdingsmiddel aldicarb ook al in beeld bij de massale bijensterfte in het Westbrabantse Bavel. Nu de oorzaak van de bijensterfte uit 1995 bekend is geworden zal met de betrokken imkers en tuinders in de regio overleg plaatsvinden om herhaling van de bijensterfte in 1997 te voorkomen. Tevens zal het College voor de Toelating van Bestrijdingsmiddelen worden verzocht verdergaand onderzoek te verrichten naar de bijengiftigheid van aldicarb in praktijksituaties.

Rectificatie

In Nieuws van de Ambrosiushoeve van december 1996 staat bij het artikel over de vergelijking tussen redcellen teeltmoeren abusievelijk vermeld dat de teeltmoeren gekweekt zijn met de boogsnedemethode. Deze moeren zijn echter gekweekt door middel van overlarven van ééndagslarfjes die in een starter aangeblazen zijn. Daarna zijn de moerdoppen in moederpleegvolken opgekweekt tot teeltkoninginnen.

Bestuivingsonderzoek *Osmia rufa*

Op enkele zaadteeltbedrijven wordt de solitaire bij *Osmia rufa* in beperkte mate gebruikt voor de bestuiving in kleine afdelingen. Sinds 1996 wordt door de Ambrosiushoeve voor de fruitteelt ook bestuivingsonderzoek gedaan met de solitaire bij *Osmia rufa*. In bloeiende boomgaarden is gebleken dat *Osmia rufa* actief de bloemen bezoekt bij een temperatuur van 10°C en hoger. Het vliegbereik van *Osmia rufa* is tot maximaal 150 meter van haar nestkast. In een straal van 100 meter rond haar nestkast kan *Osmia rufa* voor een goed bloembezoek en daarmee waarschijnlijk voor een goede bestuiving zorgen. Naar schatting zijn 9.000 cocons (4.500 vrouwelijke) van *Osmia rufa* per ha nodig om voor een goede bestuiving in een boomgaard te zorgen. Dit bestuivingsonderzoek wordt in 1997 voortgezet.

Attentie: 'Overbevolking'

In deze maand raakt alles vroeg of laat in een stroomversnelling, voor immen en dus ook voor imkers. Het 'vroeg of laat' is niet los te zien van het weer. Aanvankelijk ziet het er nog onschuldig uit. Her en der nog wat bloeiende paardebloemen, het eerste fluitekruid, kortom genieten van het voorjaar. Maar daar binnen die kasten, daar gebeurt het. Daar gaat de ontwikkeling toch altijd weer sneller dan we ons voorstellen, ook tijdens een periode koud weer in een vroeg voorjaar. Als we voor het gemak even een menselijke maatstaf aanleggen dan zijn de volken, vooral na een warme aprilmaand, snel door hun

140 pubertijd met speeldopjes heen en staat het serieuze werk te beginnen. We hebben gezorgd voor prachtig ontwikkelde volken, dagelijks worden honderden bijen geboren, dagelijks groeit de bevolking naar overbevolking. Als attente imker (mij zullen ze dit jaar niet te pakken nemen), hebben we voldoende ruimte gegeven en toch overkomt het ons. Op een gegeven moment is ook die noodrem uitgewerkt en hangt er een prachtige voorzwerm in de lucht. Na het scheppen van die zwerm blijft de imker zitten met de vraag waarom hij zich toch weer heeft laten verrassen. Er was toch zo'n mooi schema gemaakt. Allemaal waar, maar uiteindelijk bepalen andere factoren of er wel of niet doppen worden aangezet. Ga er voor alle zekerheid maar van uit dat het wel gebeurt. De zwerm komt op de eerste mooie dag na een koude periode, je kunt er op wachten. Het zwermen, voor bijen de normaalste zaak van de wereld, probeert de imker te voorkomen. Om een optimale honingooft niet mis te lopen of om overlast te voorkomen, want we weten maar al te goed dat imkeren in de bebouwde kom gelijk staat aan imkeren in een porseleinkast. Nooit zal ik vergeten hoe een volk met een jonge onbevruichte koningin tijdens een nachtdienstserie van deze imker drie dagen achtereen als 'bruidszwerm' de aandacht vroeg. Wat voelde ik me een 'bijenhouder'. Heeft u het geluk een voorzwerm te scheppen, prachtig, er is niets mooiers dan dat. Laat ze bouwen en geniet van de enorme werklust waar geen ander volk aan kan tippen. Let er wel op, jawel het vermanende vingertje, dat dit volk over een week of zes opnieuw zwermneiging heeft. Niet 'krijgt of kan krijgen', maar heeft. Maar nu zij we extra attent. Na vijf weken maken we het moerloos en tien dagen later breken we alle doppen. Het volk is nu absoluut moerloos. Inmiddels hebben we jonge moertjes gekweekt en een daarvan

krijgt het absoluut moerloze volk via een drieramer of op een andere manier. Een dergelijk volk is in een perfecte conditie om een dracht te benutten. Nauwelijks open broed, veel vliegbeijen en een jonge koningin. Mijn hartje, wat wil je nog meer.

Het eerste fluitekruid, voorjaar polder Terschelling, nabij Midsland. Foto: Ko Zoet.

Zwermtijd, hectische toestanden

De 'hectische' of 'gejaagde' toestand ligt niet aan de bijen, maar aan de imker die alsnog probeert de schade binnen de perken te houden. Hier een verslag.

Op 20 mei komt er een zwerm aangevlogen op de schutting met duidelijke vingervormige uitsteeksels, jonge moeren dus. Geschept in een korf. Voor een jongemoerszwerm erg vroeg, want iedereen was laat met het maken van kunstzwermen.

Op 26 mei hangt er in de pruimenboom een niet al te grote zwerm. Ik was blij dat ik de kap op had. Bij het afvegen van de bijen van de stam werd ik dusdanig gestoken dat de handschoenen er aan te pas moesten komen. Het leek wel een hongerzwerm. Het hele jaar

vond ik de bijen prikkelbaar/stekerig. Op 29 mei was een kleine nazwerm aangevlogen, in een drieramer gedaan. Op 30 mei vliegt hij eruit en gaat op het dak van de bijenstal zitten. Geschept en bij de zesramer gestort.

Op 30 mei zwermt mijn eigen korfvolk. 's-Avonds de korf naar voren gezet om hem af te laten vliegen op korf met de zwerm van 20 mei. Bij het verzetten hoor ik een tuter en kwakers. Korf op de kop gezet en voor zover mogelijk doppen gebroken.

Eind mei kwamen de fruitvolken thuis, die op verzoek van de fruitteler langer in de bongerd waren gebleven dan me lief was. De volgende dag meteen aan het werk gegaan. Afleggers gemaakt, ongemerkte moeren moeilijk te vinden, van drie volken alle ramen afgeschud in nieuwe kast, gevolg zeer sterke vegers. Ook hier waren bij een volk al een tuter en kwakers. Ruim een week later vegers geïnspecteerd. De vegeer van het volk met de tuter en kwakers was klein en had doppen aangezet. Met het afschudden van alle ramen uit de broedkamer zijn een of meer jonge moertjes meegegeven. Oude moeder gezwermd en wellicht ook een jonge moeder. Na drie weken geen jonge moertjes aan de leg. Het duurde zes weken of langer alvorens de eerste eitjes verschenen. Twee volken bultbroed. Twee andere moertjes werden darrenbroedig op de heidedracht...

Wintergroenolie als SOS-boodschapper

Er geldt nog steeds, er is meer onder de zon dan we weten. In De Volkskrant van 22 februari komt een fascinerend verslag voor van de manier waarop planten elkaar kunnen informeren omtrent de aanval van een vijand. Tabakplanten die door een bepaald virus worden bedreigd verdedigen zich daartegen door het aanmaken van salicylzuur en geven tegelijkertijd informatie door omtrent de strijd die wordt geleverd. De stof waarmee de aangevallen plant de buren waarschuwt werd geïdentificeerd als methylsalicylaat oftewel **wintergroenolie**, een etherische olie uit de heideplant *Gaultheria procumbens* die vroeger als medicinale olie werd gewonnen. Tijdens het onderzoek van drie plantenziektenkundigen van de Rutgers-Universiteit New Jersey naar de verspreiding van salicylzuur in planten kwamen ze erachter dat de planten ook methylsalicylaat of wintergroenolie verdampen. De stof wordt gevormd uit het al aanwezige salicylzuur en wordt na verdamping door nog niet geïnfecteerde bladeren of planten opgenomen die het dan weer in

salicylzuur omzetten. Volgens de onderzoekers een uniek verdedigingssysteem tegen virussen dat nog niet eerder was ontdekt.

Publicaties van imker Noel

De publicaties over het experimentele werk van imker Noel met wintergroenolie hebben veel reacties losgemaakt. Telkens werd me de vraag gesteld waar wintergroenolie verkrijgbaar is. Een imkercollega van Texel gaf de gouden tip. Naam, adres van de leverancier en overige bijzonderheden kunt u in 'Vraag en Aanbod' in ons blad terug vinden.

Rekent u even mee? $100 \times 60 \times 50 \times 6 \times 14 = 25.200.000$ afgerond 25.000.000.

100 is het aantal bijen dat de kast per minuut verlaat. 60 herleidt dat aantal vluchten tot een uur.

50 is het aantal bloemen dat per uur wordt bezocht.

6 is het aantal uren dat per dag wordt gewerkt.

14 is het aantal dagen van de fruitdracht.

We kunnen dus stellen: Als per minuut 100 bijen de woning verlaten dan is dat per uur $60 \times 100 = 6000$ bijen. Als elke bij per uur 50 bloemen bezoekt, dan bezoeken onze 6000 bijen per uur $6000 \times 50 = 300.000$ bloemen. Omgerekend tot een dag van zes vlieguren betekent dat $6 \times 300.000 = 1.800.000$ bezochte bloemen. Als de fruitdracht 14 dagen duurt, dan zijn er in die periode $14 \times 1.800.000 = 25.000.000$ bloemen bezocht. De 25.000.000 bevruchte bloemen kunnen 25.000.000 gave appels opleveren. Hun aanwezigheid hebben deze appels te danken aan onze bijen. Marktwaaarde van een appel per stuk $\dots \times 25.000.000 = \dots$

Dank zij onze bijen!

Het weer in mei

Klimatologisch bedraagt het landelijk gemiddeld aantal uren zonneschijn 200, de hoeveelheid neerslag 52 mm en de gemiddelde maximumtemperatuur 17,1°C

Mei Maanden				
Jaar	Zon	(uren)	Neerslag (mm)	Max.temp (°C)
1992	zeer zonnig	(258)	normaal	zeer warm (21,0)
1993	zonnig		normaal	warm (19,4)
1994	somber	(159)	normaal	normaal
1995	zonnig	(230)	normaal	vrij warm (18,2)
1996	zeer somber	(147)	normaal	koud (15,0)

Geraadpleegd

Boven, H. van, Het jaar 1996, Imkersproot 6(3): 4 (1996)
De Volkskrant 22/2/97. Tabakplant voert strijd in de lucht.
Trip, B., Rekent u even mee? Imkersvereniging Zuid-Laren e.o. 1996 No. 59

Slapen bijen?

Wat doen bijen eigenlijk als het nacht is, slapen of werken? Om dat te bekijken deed de zoöloog W. Kaiser 's nachts uitgebreid waarnemingen met rood licht. Bijen zien geen rood, dus werden ze door het rode licht niet gestoord. Op de meeste plaatsen in de kast stonden de bijen in groepjes heel stil op de lege raat. Sommige lagen zelfs op hun zij. Alleen de bijen op broedramen bleven de hele nacht actief (waarschijnlijk hadden ze de nachtdienst).

Bijen die alleen in een ruimte op een stuk raat werden geplaatst, vertoonden hetzelfde gedrag. De enige tekenen van leven waren een reeks ademhalingsbewegingen van het achterlijf en soms wat beweging in een poot of een antenne. Soms kroop een bij in een lege cel en rustte daar op haar zij of haar rug! Toch waren er twee verschillende manieren van rusten bij de bijen. Als er met infraroodlicht werd geschoten reageerde de ene groep bijen veel sneller dan de andere groep (of hoe snel werden ze wakker.) Dat ze sliepen was niet met zekerheid te zeggen, maar ze vertoonden alle kenmerken van een lekker dutje.

Beekeeping, vol 63(2) (1997)

Weissenseifener hangkorf

Je zou bijna kunnen zeggen, zoveel imkers, zoveel verschillende kasten of korven. Zelfs hier in Nederland imkeren sommigen niet meer met de gewone Nederlandse raampjesmaat van Mommers, maar met Langstroth- of Dadanramen of ze hebben hun eigen maatvoering. Het nieuwste is een hangkorf, een korf in de vorm van een aan de punt uitgerekt ei. Met het dikste gedeelte hangt de korf in een soort eierrekje, een plank met ronde uitsparingen. De vliegopening zit onderaan, aan de uitgerekte punt van het ei. Aan de bovenkant is een opening waardoor gevoerd kan worden.

Het idee van deze vorm is, dat het overeenkomt met de vorm van de ketting, die bijen vormen als ze aan het bouwen zijn. Dit zou de meest natuurlijke vorm van een raat zijn. De korf is ontworpen door een kunstenaar die eerst goed naar een bijenvolk heeft gekeken en op deze vorm kwam.

Of het praktisch is, weet ik niet, alternatief is het in ieder geval.

ADIZ 2(31) (1997)

Nieuwe koningin invoeren

In Amerika, maar ook in verschillende Europese landen, is het gewoon, om elk jaar of om de twee jaar een gekochte jonge koningin in een volk in te voeren. Zij hebben dus veel ervaring met het invoeren van koninginnen. De volgende punten zijn belangrijk voor de acceptatie van een nieuwe koningin:

- Jonge bijen nemen sneller een koningin aan dan oudere bijen.
- Een kleine groep bijen heeft minder moeite met een nieuwe koningin, dan een groot volk.
- Bijen accepteren een koningin eerder, als ze gelijkwaardig zijn, dus een leggende koningin vervangen door een leggende koningin.
- Bij roverij tussen de volken wordt een nieuwe koningin slecht aangenomen.
- Bij goede dracht wordt een koningin sneller aangenomen.

Het volk moet eerst moerloos worden gemaakt.

Daarna de bijen die als verzorgsters mee zijn gestuurd, uit het koninginnekooitje laten. Doe dit wel in een afgesloten ruimte, want er kan iets mis gaan, en weg vliegt je mooie (dure) koningin! Nu aan één eind van het kluisje de kurk eraf halen en vervangen door een mengsel van suiker en honing. Het kluisje tussen de ramen klemmen, en opletten of de bijen eromheen niet proberen het kluisje in te ballen of de koningin door het gaas heen te steken. Gaat alles rustig, dan de kast dicht en er het beste van hopen. *American Bee Journal vol.137(1) (1997)*

In ditzelfde nummer van de American Bee Journal een interessant onderzoek uit Brazilië, waarin de voortplanting van de varroamijt werd bekeken bij de aanwezigheid van veel of weinig stuifmeel en honing in het volk. 17-18 dagen oud werksterbroed werd gecontroleerd op het percentage mijten met nakomelingen, het aantal deutonymfen en het totaal aantal nakomelingen. Bij veel stuifmeel in het bijenvolk bleek, dat er meer varroamijtnakomelingen kwamen dan in een volk met weinig stuifmeel. De hoeveelheid honing had geen effect op de voortplantingssnelheid.

Opmerking

Uit de Deutsche Bienen Journal 2/1997: Wat is kwaliteit? Kwaliteit is als de klant terugkomt en niet de pot honing.

Zeg het met bijen

Ab Kuypers

Onlangs heb ik, nieuwsgierig geworden door een advertentietje in Bijen, het door Paul Adriaensen geschreven boekwerkje 'Zeg het met bijen' aangeschaft. Het is een misschien onnodig maar niettemin waardevol geschrift, in 1994 uitgegeven. Een boek als een mes dat aan twee kanten snijdt. Het lijkt mij niet alleen bestemd voor weetgrage imkers maar zeker ook voor taalgekken.

Paul Adriaensen publiceert veelvuldig in het 'Maandblad van de Vlaamse Imkersbond' uit zijn verzameling spreuken en gezegden betreffende de honingbijen en de bijenhouderij. Zijn boek is daar een weerslag van. Ik betwijfel overigens of het volledig is, waarbij ik mezelf direct afvraag of je met zo'n thema eigenlijk wel compleet kan zijn en of ik dat wel mag verwachten. De honderden citaten komen vanuit de hele wereld, vele uiteenlopende boeken en uit alle tijden 'met elementen en eigenschappen aan de bijenwereld ontleend', aldus de tekst op de omslag. Ga er maar aan staan.

Een echt leesboek is het niet. Betreffende het imkeren wordt je er dan ook niet echt wijzer van, hoewel er regelmatig een blik wordt gegund in de kennis van vroeger over honingbijen. Vandaar min of meer onnodig, maar eigenlijk is deze kwalificatie niet eerlijk. Waardevol vind ik het werk van onze Belgische collega zeker wel. En dat is misschien nog wel belangrijker. Mede door zijn inspanning, welke wel liefhebberij moet zijn, zijn veel spreuken bijeengebracht en kunnen gedrukt en ingebonden voor het nageslacht bewaard blijven. Behoeders van cultuurwaarden verdienen alle lof voor

hun werk. Bnieuwwd of hier ooit een vervolg op komt. 'Zeg het met bijen', rijk geïllustreerd met foto's en gravures, kent verschillende 'thematische' hoofdstukken, die op hun beurt weer zijn onderverdeeld in talloze onderwerpen. Een genot om 'zomaar' wat in te bladeren of iets treffends op te zoeken voor een bepaalde gelegenheid. De prijs van f34,75, die ik inclusief verzendkosten er voor betaalde, is op zich niet mis. Maar mede omdat het een goed verzorgde uitgave is lijkt het mij dat toch wel waard. Ik denk dat ik aan dit historische pareltje nog heel veel plezier zal beleven. Graag eindig ik deze boekbespreking met een zestiende eeuws uitspraak:

'Zoals in bebloemde weiden de bieën honing zoeken, Zo hebben wij gespeurd in oude en nieuwe boeken En gulden woorden ons daaruit bijeen gegaard, Voor hoofd en hart en vreugd, en 't eeuwig leven waard.'

143

advertentie

Dé specialist in bijzondere produkten.

De Rit is dé specialist op het gebied van zuivere onverhitte honing; de beste honingprodukten als koek, mede enz.; bijzondere bijenprodukten als pollen, propolis, koninginnegelei en kosmetika; wasprodukten als kaarsen en raatvellen. Ideaal voor verkoop aan huis en op braderieën. Leveren zonder etiket (bijv. honing, mede en kosmetika) kan ook.

Vraag onze prijslijst, telefoon 0344 68 16 53

De Rit
NATUURPRODUCTEN
Reizenstraat 4
4014 JP, Zoelen

Crèmehoning is gekristalliseerde honing

In het artikel 'Worden de juiste produkten beoordeeld?' (**Bijen** 6(1): 16 (1997)) stelt Dhr. Van Iersel terecht dat de consument crèmehoning waardeert. Die waardering komt voort uit het feit dat zo'n honing niet verwarmd behoeft te worden en desondanks prima te verwerken is.

Voor een imker is een crèmehoning eveneens een voordeel. Hij merkt dat deze gekristalliseerde honing sneller de weg naar de consument vindt en er zich bij het bewaren geen kaarsvet-verschijnsel, laagvorming en ongelijkmatige kristallisatie voordoen.

Bij honingkeuringen stuit deze imker echter vaak op problemen. Het is met name de sterk wisselende persoonlijke visie van de honingkeurmeesters en bij sommigen van hen ook nog een flinke brok onkunde waar de imker tegenaan loopt. Bijscholingsdagen voor honingkeurmeesters (door de VBBN georganiseerd) hebben nog steeds niet het beoogde resultaat opgeleverd. (zie **Bijen** 4(6): 163-164 (1995)).

Het proces van kristallisatie - een natuurlijk gegeven bij de meeste honingsoorten - is voor veel imkers en honingkeurmeesters nog steeds niet uitgekristalliseerd. Voor hen zou het nuttig zijn de artikelen 'Een duik in de honing' deel 1 en 2 ('Bijenteelt' 91(12): 345-346 (1989) en 92(1): 8-9 (1990)) er nog eens op na te slaan. Daarin wordt het proces van kristalliseren en de invloed die de imker hierop kan hebben, stapsgewijs weergegeven.

Honingkwaliteit

Wanneer een imker zijn honing - vanaf het moment van het afnemen uit het volk - op de juiste manier verzorgt, zal deze honing op een keuring meestal goed gewaardeerd worden. Enerzijds omdat aan de regels van hygiëne voldaan werd, anderzijds vanwege de goede 'verwerkbaarheid' van deze honing. De zichtbare kwaliteit - in eerste instantie een goed waarderingscriterium bij een honingkeuring - zal in de toekomst steeds meer aangevuld worden met testen die 'wat dieper' gaan. Zo is tegenwoordig al een indicatie te geven over de enzymactiviteit en mogelijk te sterke verwarming van honing (met glucose-oxidase-strips). Zo kan men zien of de enzymen onherstelbaar beschadigd werden... Juist de imker roemt zijn 'enzymrijke honing', maar is deze nog wel zo enzymrijk?

Vier klassen

Met betrekking tot 'de eerste vier honingklassen bij een honingkeuring' het volgende. Deze indeling bestaat reeds sinds lange tijd:

- klasse 1, vloeibare honing;
- klasse 2, gekristalliseerde honing;
- klasse 3, kristalliserende honing en heidemelange;
- klasse 4 heide-honing.

Hoe kwam men aan die indeling?

Klasse 1 moge duidelijk zijn. Honing is eerst vloeibaar. Zolang deze van nature vloeibaar is kan deze als zodanig aangeboden worden; dus ook bij een honingkeuring. Op het moment dat er kristallisatie optreedt (vanaf meer dan vijf kristallen) moet de honing echter in klasse 3 gekeurd worden. Ook nu is de honing nog steeds optimaal. Het feit dat er kristallen in zitten wil niet zeggen dat de honing niet meer goed verwerkbaar is. Ook deze honing is nog goed in de yoghurt te gieten. Pas wanneer de spontane kristallisatie is afgerond behoort de honing in klasse 2 thuis. Vaak is de consistentie dan zodanig dat de honing niet meer probleemloos op je boterham te smeren is (je trekt je broodkruim stuk). De honing is dan niet meer optimaal. Door het vakmanschap van de imker had dit voorkomen kunnen worden. Hij/zij had de kristallisatie in goede banen kunnen leiden en dus zogeheten crèmehoning kunnen bereiden.

Bereiding van crèmehoning

Crèmehoning wordt, zoals bekend, gemaakt door op vakkundige wijze de kristallen stuk te roeren waardoor een honing ontstaat die altijd smeugig blijft. Uit ervaring moet hij/zij weten welke honing bij de kristallisatie zeker begeleid moet worden en bij welke honing dit minder urgent is. Daar je nooit helemaal zeker weet waar je bijen nectar vandaan halen en hoeveel glucoserijke nectar erin zit (= snel en grof uitkristalliseren) is het verstandig en wenselijk om de kristalliserende honing te begeleiden door te roeren. *Over het roerproces nog het volgende:* Het is goed te weten dat het roeren van honing bij hoge temperaturen (langere tijd meer dan 23°C) zinloos is. Het roeren (= breken van kristallen) heeft alleen zin als er kristallen zijn. Bij 7°C vormen zich optimaal nieuwe kristalliseerkernen; deze groeien bij 15°C maximaal aan. De optimale verwerkingstempera-

tuur ligt bij 20-22°C. NB. Heide- en acacia-honing mogen we nooit roeren.

Keuring van crèmhoning

Goed verwerkte gekristalliseerde honing (= klasse 2) is dus altijd crèmhoning. Tijdens een honingkeuring kijkt men of een imker zijn honing goed begeleid heeft. Komt deze dus met een harde honing (groeve kristallen), dan heeft hij/zij dus niet optimaal gehandeld. De smaak komt niet goed vrij en de verwerkbaarheid is al evenmin goed. Jammer, want bij zo'n keuring geldt 'optimaal' (= 100 punten).

Een goed geroerde honing dient een glanzend oppervlak te hebben. Ook hier 'gáán we tijdens een honingkeuring voor de 100 punten!', d.w.z. maximaal verzadigd met kleine kristallen = glanzend oppervlak. 'Droog oppervlak en smeerbaar' kan dus nóg mooier. NB. Een nat oppervlak is iets anders. Wanneer je het glas met honing 'schuin houdt', zakt de glanzende honing uit. In de rand van het glas mag zich dan geen 'vocht ophopen'. Is dat wel het geval dan is dat niet goed.

Klasse heidehoning

De klasse 'heide-honing' (klasse 4) is echt een klasse apart. De enzymrijkste honing is specifiek werkzaam in het blaas-, prostaat- en urinewegengebied. Ze is verder wat smaak, geur en consistentie betreft uniek. Het geleachtige karakter wordt veroorzaakt door de nectar van de struikheide. Heidehoning bevat vrij veel eiwit (2%) dat de thixotropie veroorzaakt; hierdoor wordt het opstijgen van de luchtbelletjes in deze honing verhinderd. Deze kleine luchtbelletjes behoren dus in de heidehoning aanwezig te zijn.

Zijn ze groot dan kan dat met het afvullen te maken hebben of met een gistingsproces. Soms zien we wel eens heidehoning die wat lichter van kleur is. Het kan dan heide-pers-honing zijn. De zuiverheid van heidehoning kun je aflezen aan de kleur, smaak, geur, consistentie en natuurlijk de hoeveelheid pollen.

Hebben we te maken met een heidemelange dan moet deze honing in klasse 3 gekeurd worden. Ook deze honing heeft bestaansrecht. Enerzijds omdat in de praktijk van het imkeren deze honing gewonnen wordt; anderzijds omdat er een groep consumenten bestaat die deze honing zeer waardeert. Deze honing is namelijk niet zo zwaar van smaak en geur als de zuivere struikheidehoning maar je proeft toch een heidesmaak. Bovendien kost deze honing f7,- in plaats van f12,50.

De juiste keurders

Deze vier honingklassen zijn dus een afspiegeling van wat de imker in de praktijk kan tegenkomen. Het getuigt dus van wijsheid dat men in het verleden deze vier honingklassen zó instelde. Wij zouden daar dan ook niet graag aan willen tornen. Natuurlijk zullen we op een honingkeuring in de verschillende honingklassen honingen tegenkomen die minder optimaal zijn verwerkt door een imker. Om nu - zoals de heer Van Iersel voorstelt - een honing wegens té grove kristallen uit te sluiten van keuring, gaat zeker te ver.

Ook die imker was in de veronderstelling een goed produkt aan te leveren. Het zou ook niet 'al te bemoedigend' zijn voor die persoon wanneer deze 'rechtsomkeert' moest maken met zijn honing. Binnen de beoordelingscriteria kan men met aftrekpunten voor 'te grove kristallen' zijn ongenoegen voldoende laten blijken.

Helaas zijn er nog steeds keurmeesters die het vochtgehalte van kristalliserende en gekristalliseerde honing trachten te meten met een refractometer. Met een refractometer is dat bij deze honingen niet te meten. Je zou dan de honing (met een voor een honingkeuring te bewerkelijke methode) eerst vloeibaar moeten maken en dan pas het vochtgehalte moeten meten. Een beetje keurmeester heeft voldoende aanknopingspunten om de juiste verwerking van deze honing te kunnen beoordelen.

Wanneer honing goed geroerd is, treedt er géén uitsplitsing van suikers op binnen de houdbaarheids-termijn. Het aangrijpen van 'spontane kristallisatie' en 'onvoldoende roeren' als redenen waarom het vochtgehalte bij gekristalliseerde honing bepaald moet worden, is dus uitgaan van het feit dat men het als imker niet goed zal doen. De keuringsformulieren gaan uit van optimale honing (100 punten). Toets de aangereikte honing - zo positief mogelijk - aan de hand van die formulieren.

Het is dus niet zo zeer de vraag 'of de juiste producten beoordeeld worden' maar veeleer 'of we erin slagen nog mensen te vinden die honing op de juiste manier kunnen beoordelen'. Wij denken van wél!

M.J.L.M. Hallmans en J.D. Kerkvliet, commissie Honing VBBN

Rectificatie

In Bijen 6(3): 86 (1997) is het URL-adres van 'The Bee Pages' website onjuist vermeld. Dit moet zijn: <http://www.inter.nl.net/hcc/beenet>

Rondleiders gezocht Ambrosiushoeve

Wie wil er rondleidingen gaan verzorgen in het drachtplantenarboretum van de Ambrosiushoeve? De Ambrosiushoeve is een landelijk proefbedrijf waar onderzoek wordt gedaan naar de teelt en de toepassing van bestuivende insecten zoals honingbijen en hommels. Het instituut bevindt zich naast het parkeerterrein van de Beekse Bergen, even buiten Tilburg. Het gebouw, in de vorm van een bijl, is gelegen in een prachtige tuin van ca 4,5 ha met daarin een grote verzameling van planten die stuifmeel en/of nectar leveren voor bestuivende insecten. Naast 600 bomen en struiken bevat de tuin ook een schitterende border met één- en tweejarige planten, een kleine appelboomgaard en akkers om éénjarige bloeiende gewassen in te zaaien. In een klein paviljoen (Het Mommerspaviljoen) is een bescheiden expositie ingericht van imkermaterialen en van aquarellen over bijen en hommels. Regelmatig worden er voor groepen van ongeveer

twintig personen rondleidingen verzorgd door de vereniging van 'Vrienden van de Ambrosiushoeve'.

Er dreigt echter een tekort te ontstaan aan rondleiders. Om de rondleidingen door te kunnen laten gaan zoekt de vereniging nieuwe rondleiders. Na een voorbereidende wandeling, samen met een ervaren rondleider, moet iedereen die iets van planten weet en belangstelling heeft voor de natuur, zo'n rondleiding kunnen geven. Gidservaring komt daarbij natuurlijk van pas.

Voor de rondleidingen wordt een vergoeding van f37,50 geboden.

Bent u geïnteresseerd en woont u in de omgeving van de Ambrosiushoeve, dan kunt u contact opnemen met de directeur van de Ambrosiushoeve, drs. A. de Ruijter.

Het adres is: Ambrosiushoeve, Ambrosiusweg 1, 5081 NV Hilvarenbeek, 013-5425888.

146

Bijental van Mw. Verspaandonk uit Hoge Mierde.

De stal is gemaakt van een oude volière waarvan aan de voorzijde het gas is weggeknipt. Bovenop ligt een rietmat.

Hallo Harry,

Ik zou nog terugkomen op de deskundigheid van imkers. Ik geloof erin dat dat op zich wel goed zit. (af en toe moet men optimist blijven) Zoals ik in mijn vorige brief al aangaf, behalve kennis en ervaring is er naar mijn idee meer tussen de bijenhemel en -aarde dat van invloed is op het welslagen als imker. Weersomstandigheden en goede drachtmogelijkheden buiten beschouwing gelaten, denk ik dat er om succesvol te imkeren ook iets van 'aanvoelen' blijkt. De bijen verstaan, zal ik maar zeggen. En dat lukt de één nu eenmaal beter dan de ander. Het is ook een moeilijk begrip. In de loop der jaren kan je je er iets van eigen maken. Maar niet iedereen is het gegeven om in deze tot grote hoogte te stijgen. Daarnaast is er ook nog zoiets als zelfverzekerdheid. Wanneer je een cursus voor bijenhouden hebt gevolgd, je verdiept in boeken over de bijenteelt, hulp vraagt aan collega's in je beginnersjaren, en ervaring opdoet, dan weet je heus wel iets over imkeren, zowel theoretisch als praktisch. Toch, je weet dat zelf ook wel, kijken imkers nog wel eens tegen elkaar op. Overschatting. Daarnaast moet men het lef bezitten om fouten te maken. Wanneer de echte imkers, zal ik maar zeggen, nu eens aardig zijn en de fouten makende imkers niet al te hard aanpakken, dan komt er veel goed. Een andere fout, maar dat is meer een kwestie van mentaliteit, is overschatting van jezelf. Opschepperij. Maar goed dat is een hoogmoed die vanzelf ten val komt. Wat ik al met al maar gezegd wil hebben is dat grote honingooogsten niet een gevolg van deskundigheid alleen zijn. Ieder vogeltje zingt zoals het is gebekt. Dat geldt ook voor imkermethoden. Natuurlijk ben ik het roerend met je eens dat goede honingooogsten, prettige volken om mee te werken een genot zijn en het imkeren verheffen tot een edele bezigheid. Er alles aan te doen om goede resultaten met je liefhebberij te bereiken is prima. Dat er overigens rare, verwerpelijk dingen door imkers worden uitgehaald, ik weet het en veroordeel ze. Maar dat is het weinige kaf dat van het koren gescheiden dient te worden en heeft gelukkig niets met het gros der imkers te maken. Verder zal je wel eens met zaken geconfronteerd worden die jou tegenstaan, en misschien ook wel fout zijn, maar die door betreffende imker uit een soort naïviteit gedaan zijn. Men kan toch wel eens denken dat iets kan, wat eigenlijk niet kan. Zo iemand nu maar direct een slecht imker te noemen gaat mij te ver. Harry, ik wilde het hier maar weer eens bij laten. De groeten van
Ab.

Beste Ab,

Over een paar dingen zij we het geloof ik wel 'min of meer' eens geworden. 'Zonder geluk vaart niemand wel, de deskundigheid is inderdaad een soort 'fingerspitzengefühl'. Opmerkingen als: 'Nu heb ik het precies zo gedaan als u hebt gezegd en nu heeft mijn volk toch gezwermd', 'Nu heb ik weer geen honing' of 'Nu heb ik na de winter weer een dood volk', ze zullen de ervaren imkers niet onbekend in de oren klinken. Wat mij betreft, discussie gesloten.

Zeg Ab, ik heb gisteren (1 maart), zoals ik dat altijd noem: 'even orde op zaken gesteld in mijn bijenhok.' Dit houdt in dat ik zodra het kan de volken krap zet: alle ramen die niet bezet zijn neem ik uit, de enkele volken die op twee broedkamers staan zet ik terug op één bak, bij volken die wat weinig voer hebben hang ik een vol raam voer bij. Ik zie nu al velen het voorhoofd fronsen omdat ik op dit vroege tijdstip toch dit nogal ingrijpend karweitje uitvoer. Ik doe dit echter al jaren en het voldoet zeer goed. Volken die in het vroege voorjaar met gemak de ruimte kunnen bezetten die ze ter beschikking staat kunnen veel gemakkelijker het klimaat binnen de kast beheersen en ze vliegen veel uitbundiger. De enige voorwaarde die ik stel is, dat de bijen die buiten de kast raken tijdens dit vroege klusje, op eigen kracht naar binnen terug kunnen komen. Het spreekt vanzelf dat je lekker snel doorwerkt, zodat het allemaal niet te lang duurt. Verder doe ik er niet moeilijk over.

Mij vielen dit jaar de volgende dingen op: De meeste volken hebben flink te lijden gehad deze winter. De volken op twee broedkamers hebben het slechtst overwinterd. Sommige hebben de 'sprong naar boven' maar gedeeltelijk of, zoals in een ander geval, helemaal niet kunnen maken vanwege de strenge kou. In enkele kasten zaten nog maar een paar raampjes bijen, maar wel was steeds de moeder nog aanwezig. In twee kasten met combiramen was roer opgetreden, van die volken was ook niets meer over. Als ik dit zo terug lees is het niets anders dan kommer en kwel, maar dat valt toch wel mee. De meeste volken zien er heel mooi uit. Maar toch, aan het einde van deze klus had ik nog 18 volken over; ik had er 25 ingewinterd. Niet een resultaat om over naar huis te schrijven. Maar even goed beginnen we vol goede moed aan het nieuwe seizoen. Ab, deze brief dreigt weer te lang te worden, dus ik stop maar weer. De groeten en tot schrijfs.

Harry.

Al vijf jaar bijensterfte in Boekel

Bestuur bijenhoudersvereniging St. Ambrosius, afdeling Boekel e.o.

Imkers van bijenhoudersvereniging Boekel en Omstreken zijn al vijf jaar gedupeerd door massale bijensterfte. Ondanks de inzet van de vereniging, de Algemene Inspectie Dienst (AID) en de Ambrosiushoeve en het hoofdbestuur van de Bond van Bijenhouders NCB, was er tot februari jl. geen uitzicht op een definitieve oplossing van dit jaarlijks terugkerend drama.

Al vijf jaar werden imkers in en rond Beek en Donk, Boerdonk, Keldonk, Gemert en Aarle-Rixtel in de periode augustus-oktober getroffen door massale bijensterfte. Vanaf het begin bestond de indruk dat de sterfte ontstaat door het gebruik van een bestrijdingsmiddel. De sterfte vindt steeds plaats binnen dezelfde cirkel van ± 5 km en in dezelfde tijd van het jaar. Suggesties als zou de sterfte ontstaan door opzettelijke vergiftiging werden afgewezen door betrokken imkers en het bestuur van de vereniging.

Na de massale spuutschade in 1994 heeft de vereniging alle plaatselijke tuinders, plantenkwekers, aspergetelers en loonwerkers uitgenodigd om over de problemen te praten. De goed bezochte avond leek succesvol. De vereniging had gekozen voor een positieve benadering van het probleem: bewust geen negatieve verwijten maken naar de agrarische sector. Echter het leidde niet tot verbetering. Eind augustus van het volgende jaar, 1995, was er weer sprake van ernstige spuutschade. Vanaf het begin was de AID betrokken bij de problematiek. Monsters werden genomen en in 1995 zijn er zelfs dure onderzoeken verricht door TNO om op deze manier het gewraakte middel te lokaliseren, echter zonder resultaat.

In 1996 heeft de Ambrosiushoeve op verzoek van de vereniging eigen bijenvolken in het gebied geplaatst om door middel van stuifmeelonderzoek helderheid te verschaffen. Bijna alle volken van de Ambrosiushoeve zijn omgekomen en de stuifmeeldeterminatie heeft ook geen oplossing naderbij gebracht. Op 19 februari jl. liet de AID een persbericht uitgaan, dat in het in 1995 genomen gewasmonster van bloeiende zijdeplanten (*Asclepias tuberosa*) de aanwezigheid van aldicarb was vastgesteld, zo ook in de bijenmonsters. Alle getroffen imkers en ook het bestuur van de vereniging hebben er al jaren op gewezen, dat in deze bloeiende planten het vergif aanwezig moest zijn dat

bij de bijen zoveel jaren dood en verderf zaaide. Aangevend moet nog worden, dat de vasteplantenkweker ontkent al die jaren gespoten te hebben met aldicarb, dat toepassing van dit bestrijdingsmiddel op het siergewas zijdeplanten wettelijk is toegestaan en dat reeds een vijftal jaren geleden het vergif aldicarb in beeld was bij een massale bijensterfte in de West-Brabantse gemeente Bavel.

Wat de vereniging nu na vijf jaar ellende het meest dwars zit, is de gebrekkige aanpak van deze problematiek. De AID heeft de taak om de wet te handhaven. Ze heeft de bevoegdheid om monsters te nemen van bijen, planten en bodem. Ze kan spuit-schema's opvragen en pogen op deze manier strafbare feiten aan te tonen.

Echter, zij heeft geen wettelijk mandaat noch voldoende (financiële) middelen om:

- een effectieve registratie van vergiftigingen in de natuur op te zetten, zodat onnodige milieuvuiling voorkomen kan worden;
- onvoldoende financiën om dure laboratoriumonderzoeken naar vergiften te bekostigen (dit is de oorzaak waarom het zoveel jaar moest duren voor er enig uitzicht was op beëindiging van de bijensterfte in de omgeving van Boerdonk).

De bijen zijn de indicatoren wat betreft verkeerd of ongeoorloofd gebruik van bestrijdingsmiddelen. De andere bloembezoekende insecten zijn ook slachtoffer, maar zij zullen niet gauw als vermist worden opgegeven. Kortom niet alleen de bijen en imkers zijn gebaat bij een adequate, goed toegeruste opsporingsinstantie maar de gehele natuur, het milieu en onze leefomgeving. De Ambrosiushoeve heeft alleen de mogelijkheid om stuifmeeldeterminatie toe te passen. Tot grote verbazing van de vereniging heeft tot op heden nog nooit een goede projectmatige aanpak plaatsgevonden. Hieronder verstaan we, dat alle elementen, die noodzakelijk zijn om tot een sluitende bewijsvoering te geraken, worden afgestemd. Tot januari 1997 blijken er steeds schakels te ontbreken of worden er schakels weggelaten. In 1995 heeft men wel de bijenmonsters geanalyseerd maar men heeft toen geen stuifmeeldeterminatie gedaan. In 1996 is precies het omgekeerde gebeurd en heeft men zelfs geen plantenmonsters genomen. De leden zijn ontgoocheld over zo'n (amateuristische) aanpak. In Engeland en Duitsland pakt men deze zaken voort-

varender aan. Daar vindt 'incident-registration' plaats. Met een goede 'follow-up', zodat de kans op een succesvol resultaat aanzienlijk groter is. In Nederland hebben we de Wet op Bestrijdingsmiddelen. De AID heeft de taak om deze te handhaven, maar in de praktijk komt hier weinig van terecht. Het systeem van projectaanpak komt maar niet van de grond. Te weinig middelen, te weinig afstemming, te weinig motivatie, dat zijn naar onze mening de oorzaken van het falen. Wij doen een klemmend verzoek aan onze landelijke organisaties en aan het Ministerie van Landbouw om

op korte termijn te werken aan een verbetering, zodat getroffen imkers en de gehele natuur niet in de kou blijven staan.

bijen DE LEZER SCHRIJFT

Imkeren met de methode Pfefferle

149

Jan Veldkamp

Jan Veldkamp werkt met de methode 'Pfefferle', hieronder probeert hij aan te geven hoe en wanneer hij van start gaat om zijn volken bijtijds op sterkte te krijgen voor de voorjaarsdracht.

De uitgangssituatie

- De volken zijn ingewinterd op twee broedkamers, waarbij de kantramen zijn vervangen door vulblokken.
- Na het inwinteren beschikken de volken over ca. 20 kg voer.

Omdat de voorjaarsdracht ongeveer half april begint (begin bloei van de kersen), streef ik er naar om op dat moment de derde broedkamer als honingkamer te geven. Dat betekent dat er dan minstens 16 ramen broed moeten zijn en een behoorlijk aantal haalbijen. Uitgaande van de wetenschap dat er ca. zes weken verlopen zijn voor een ei is uitgegroeid tot een haalbij, betekent dat voor mij dat ik begin maart de eerste ingreep probeer te doen.

De eerste ingreep bij voorkeur bij een temperatuur van 10°C of hoger:

- bovenbak openen, vulblokken er uit en vervangen door uitgebouwde ramen, voer openkrabben van de middelste twee ramen. Zit het broednest ongeveer centraal in de kast? Indien nodig dit corrigeren. Hierdoor wordt het broednest naar boven uitgebouwd. Als u niet voldoende voer in de kast hebt, dan kunt u ook een voerdeeg met pollenvervangers gebruiken.

De tweede ingreep een week tot tien dagen later wordt de kast opnieuw geopend en opgekrabde

voerramen tussen het broed in de bovenbak gehangen. Hiermee wordt om de 7-10 dagen doorgegaan, totdat er 16 ramen of meer broed zijn.

Bij de derde ingreep worden bij gunstig weer de vulblokken uit de onderste bak verwijderd. Deze kunnen mogelijk vervangen worden door voerramen uit de bovenbak, die dan weer worden vervangen door kunstraat. Bij het opzetten van de derde bak, kunt u eventueel kiezen om de koningin tussen roosters op te sluiten (methode Renson) in de middelste bak. Gaat u volgens Pfefferle door, dan moet u regelmatig controleren en steeds voor voldoende ruimte zorgen. Aarzel niet om een vierde bak te geven als de honingkamer al redelijk is gevuld. Als u deze methode wilt uitproberen en nog vragen heeft, kunt u altijd contact opnemen met: Jan Veldkamp, 046-4746535.

Bron: 'Infoblits' van Imkersvereniging Mijnstreek, LLTB

Hofman agrarische producten

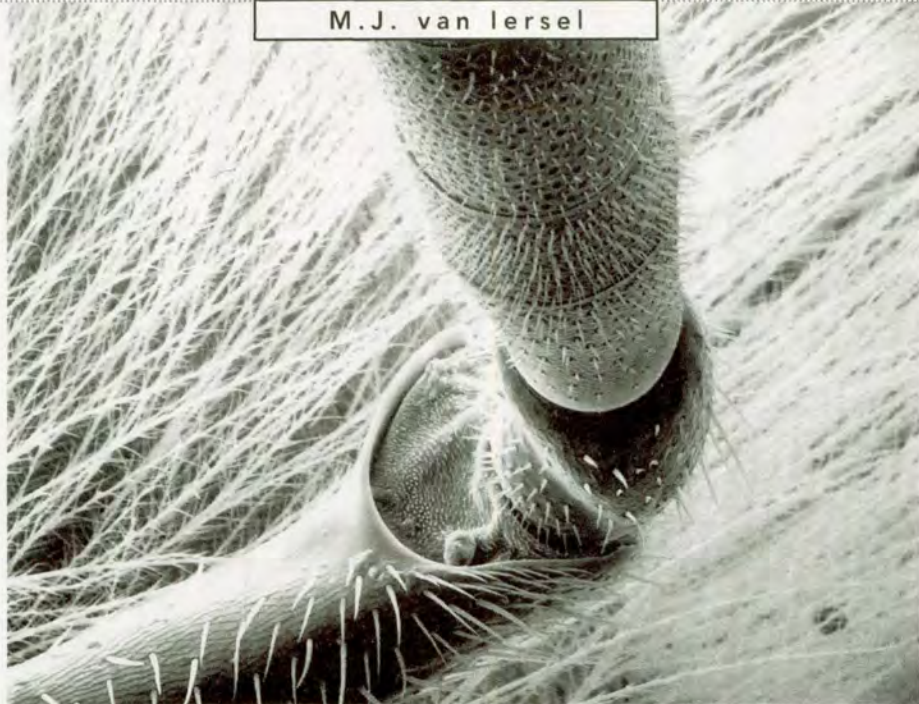
Het adres voor: Zaden en Zaadmengsel voor uw bijenweide.

Bevat: Phacelia, boekweit, mosterd, bladramanas, borage, goudsbloem, nigella, korenbloem, dille, kaasjeskruid.

Voor meer informatie:

Grimbergerweg 11 7467 PR Notter
Tel: 0548 - 512979, Fax: 0548-540331

De oren van de bijen

De wetenschap heeft zich zeer ingespannen om ergens op het bijenlichaam structuren te vinden die door geluid, overgebracht via de lucht, in trilling gebracht kunnen worden. Men heeft nooit iets gevonden en dacht dat bijen doof waren. Recent onderzoek heeft aangetoond dat bijen wel kunnen horen. Men had de bijen gedresseerd om voedsel te halen uit een voerbakje met geluid. Tijdens de keuzeproef werd een leeg voerbakje mét geluid en een zónder geluid aangeboden.

De knik in de voelspriet

De foto van deze maand laat de overgang zien tussen de schacht (onder) en de zweep (boven) van de antenne. Het eerste segment waarmee de zweep begint, wordt pedicel genoemd. Aan de kant van de schacht staan er op deze pedicel korte stijve haren. Als de zweep van plaats verandert ten opzichte van de schacht kan de bij met behulp van deze haren bepalen hoe de nieuwe stand is omdat deze zintuigharen meer of minder contact maken met de bovenkant van de schacht. Aan de zweepzijde is de pedicel kaal. Op de foto kijken we daar precies op.

Toch bleek tijdens het onderzoek dat de bijen niet meer reageerden op geluid als deze plaats was afgedekt. Hier moest dus het oor zitten, niet uitwendig maar inwendig.

Het orgaan van Johnston

Het was allang bekend dat binnen in de pedicel het orgaan van Johnston zit. Dit is een ring van cellen die de trillingen van het vlies tussen de zweep en de pedicel kan voelen. Men dacht dat de bij hiermee haar vluchtsnelheid kon meten (ombuigen van de zweep) en misschien is dat ook wel zo. Toen men in het onderzoek ging kijken of de antenne in trilling werd gebracht door geluiden bleek dat zo te zijn. Het orgaan van Johnston neemt deze trillingen waar en geeft ze door naar de hersenen. Zo hoort de bij. Let dus op uw taalgebruik als u een steek oploopt, want misschien ligt de oorzaak van een volgende steek eerder in het taalgebruik van de imker dan in de alarmferomonen van de bij.

Gebruikte literatuur

Bee World 76(1): 6-17 (1995)

Ambrosiushoeve onderzocht Acarapis

J. van der Steen, Ambrosiushoeve

De Ambrosiushoeve is al bijna 50 jaar de plaats waar u met problemen en vragen over de bijenhouderij en de insektenbestuiving terecht kunt. Sinds 1 januari 1997 zijn wij ook (weer) het laboratorium waar bijen (gratis) op ziekten en afwijkingen onderzocht kunnen worden. Tot 12 maart 1997 zijn op de Ambrosiushoeve zeven monsters bijen onderzocht. Op twee bijenstanden bleek *Acarapis*-mijtziekte voor te komen. De ziekte is vastgesteld op een stand in Kootwijkerbroek (Veluwe) en op een stand in Heerhugowaard (Noord-Holland). Reden genoeg om aandacht te besteden aan deze ziekte.

Korte geschiedenis van de ziekte

In de winter en het voorjaar van 1904 gingen de bijen op het eiland Wight, gelegen voor de zuidkust van Engeland, massaal dood. Deze sterfte beperkte zich niet tot het eiland maar trad ook op in Engeland en Ierland en duurde tot 1917. In bepaalde gebieden ging 90% van de bijenvolken dood. Al die tijd is naarstig gezocht naar de oorzaak, maar die is toen niet gevonden. In 1919 vond Rennie mijten in de luchtbuizen van zieke bijen. Deze mijt, *Acarapis woodi*, werd toen verantwoordelijk gehouden voor de massale sterfte van 1904 tot 1917 en moest dus levensgevaarlijk zijn voor bijen. Vanuit die gedachte zijn strenge maatregelen in Europa genomen om de ziekte te beheersen cq uit te bannen. In Nederland werden tot in de tachtiger jaren bijenvolken waarin deze mijt werd aangetroffen, afgemaakt. In de loop van de tijd veranderde, naar aanleiding van onderzoek en praktijkervaringen, het beeld dat we van *Acarapis woodi* hadden. *Acarapis woodi* veranderde van veroorzaker van een ernstige dodelijke bijenziekte in een mijt die overal voor kan komen en die pas

duidelijke bijensterfte veroorzaakt wanneer de besmetting opgelopen is tot 20 à 30% van de bijen. Deze nieuwe zienswijze heeft er toe geleid, gedragen door wetenschappelijk onderzoek, dat er geen wettelijke maatregelen meer genomen worden. Wat betreft de sterfte op Wight destijds, wordt nu algemeen aangenomen dat in ieder geval *Acarapis woodi* niet de veroorzaker was van de sterfte. Wat het wel is geweest, blijft onbekend.

De infectie

Acarapis woodi is 85 tot 116 micrometer lang en 57 tot 85 micrometer breed. Een micrometer is een duizendste millimeter dus met het blote oog zijn de mijten niet te zien. Een volwassen bevruchte mijt kan binnendringen in de eerste trachee (luchtbus) van de thorax (het borststuk) van jonge bijen die tot negen dagen oud zijn. De meeste mijten blijven in deze luchtbus. Er zijn echter ook beschrijvingen van mijten die via het luchtbuizenstelsel doorgedrongen zijn tot in de luchtzakken van het achterlijf en van de kop van de bij. In de luchtbus legt *Acarapis woodi*, met tussenpozen van één tot twee dagen, 6 tot 7 eitjes. Het eitje is praktisch even groot als de moedermijt. Uit het ei komt een beweeglijke zespotige larve die na een dag onbeweeglijk wordt. Uit de larve ontstaat weer een achtpotige nymph die zich ontwikkelt tot een volwassen mijt. De totale ontwikkeling van ei tot mijt duurt twee tot drie weken. De bevruchting vindt plaats in de trachee. Het bevruchte vrouwtje verlaat de gastheer (gastvrouw), klimt naar de top van een thoraxhaar en stapt dan over op een langskomende bij. Hierbij zoekt de mijt de trachee-opening op aan de hand van luchtverplaatsingen. Dit moet ze snel doen omdat ze buiten het bijenlichaam slecht enkele uren in leven blijft.

Effect van een besmetting op een bij

De mijt voedt zich met de hemolymph (het bloed) van de bij. Hiertoe prikt ze gaatjes in de luchtbus. Via deze gaatjes kunnen virussen en ander micro-organismen in de bij binnendringen en secundaire infecties veroorzaken. Bovendien belemmeren de mijten de zuurstoftoevoer en koolzuurafvoer en daardoor wordt het vliegvermogen van de bij beïnvloed.

Effect op het bijenvolk

Een besmette bij is zo'n drie weken oud voordat jonge mijten haar luchtbuizen verlaten om nieuwe bijen te infecteren. In de zomer is zo'n bij al vlieg bij. Dit verkleint de kans dat er nieuwe bijen geïnfecteerd worden. In een zomer met goede dracht met veel vliegactiviteit vermindert het aantal besmette bijen. Een infectie waarbij in verhouding weinig bijen in een volk besmet zijn, leidt in de meeste gevallen niet tot problemen. Echter, wanneer door omstandigheden zoals slecht weer of een broedpauze, de meeste bijen binnen blijven en de aanwas van jonge bijen stagneert, stijgt de besmetting weer omdat dan veel jonge bijen geïnfecteerd worden. Bijenvolken waarin het besmettingspercentage bij de inwintering minstens 20% tot 30% is, sterven in het voorjaar. De geïnfecteerde winterbijen kunnen niet meer vliegen. Deze bijen komen na de winter naar buiten en vallen voor de kast. Hierdoor kan een volk dusdanig verzwakken dat het dood gaat. Een lichtere infectie kan in het voorjaar ongemerkt voorbij gaan en in de loop van het jaar overgaan of zich beperken tot enkele procenten van de bijen. Een ernstige infectie waarbij, zoals dit jaar vastgesteld is in Kootwijkerbroek en Heerhugowaard, praktisch alle bijen besmet zijn, heeft de dood van het volk tot gevolg.

Verspreiding

Binnen een volk en binnen een stand kan de mijt zich snel verspreiden. De mijt verspreidt zich in principe van stand naar stand via het vervliegen. In de praktijk blijkt dit mee te vallen. In Nederland en ook in andere landen is het nog nooit voorgekomen dat hele streken besmet waren met deze mijt.

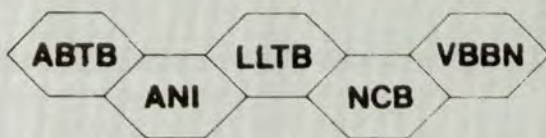
Het gegeven dat deze mijt overal voor kan komen betekent niet dat de mijt ook in alle volken voor komt. Op een of andere manier kan *Acarapis woodi* in volken terecht komen. Dit heeft niets te maken met de manier van imkeren of met de hygiëne, het gebeurt gewoon. Het is belangrijk dat u als imker alert blijft op de ontwikkeling van uw bijenvolken en bij verdenking van ziekte of afwijkingen de Ambrosiushoeve daarover informeert.

Nog een tip die geldt voor alle bijenziekten!

Nooit zwakke volken met sterke verenigen!

Zwakke volken moeten met zwakke volken verenigd worden zodat ze samen een sterk volk kunnen gaan vormen. Het resultaat van het verenigen van een zwak volk met een sterk volk is te vaak een zwak volk.

De Ambrosiushoeve is te bereiken onder:
tel. 013-54 25 888, fax 013-54 39 155, E-mail: ambros@pi.net

Van de Bedrijfsraad

Dick Vunderink, voorzitter

Vanuit de Bedrijfsraad enkele korte mededelingen:

• Steun aan de bijenhouderij

Er ligt in Brussel een voorstel van de EC voor steun aan de bijenhouderij. De maatregelen zijn vooral bedoeld voor de produktie en de verkoop van honing. Wij hebben gepleit voor meer flexibiliteit in de besteding van het geld, gelet op de specifieke situatie per land. Ook hebben wij gepleit voor meer aandacht voor bestuiving en maatregelen voor aanplant bijenweide. In het amendement van de COPA is het pleidooi voor bestuiving en flexibiliteit overgenomen. Maar laten we daar nog niet te veel van verwachten. De lidstaat moet voor 50% meefinancieren en dat is in Nederland niet gemakkelijk.

• AVB heerst dicht aan de oostgrens

Wij waarschuwen voor het gevaar van reizen en uitwisselen van raat of broed in en nabij de besmette gebieden. Wees uiterst zorgvuldig met overlarven aldaar. Laat van de 'overlarf' volken een honingmonster onderzoeken. En houd vooral logboeken bij!

• Spuitschade

De toegezegde reacties van de betreffende instanties blijven nog uit. Een oorzaak is de statistische verwerking van de formulieren. Wij hebben daarbij hulp aangeboden. Verder zullen wij op spoed aandringen. Concrete resultaten kunnen wij nu dus nog niet melden. Ten aanzien van maatregelen tegen de middelen lijkt optimisme gerechtvaardigd. Verder wordt er gewerkt aan een monitoringsplan.

Jaarvergadering Imkers ABTB

B.A.H. Visser

Traditiegetrouw vergaderde de Imkersbond ABTB op de eerste zaterdag van maart. Een gewone vergadering in een rustige sfeer. Over en weer goede informatie tussen bestuur en afdelingen van de bond en geen bijzondere

zaken zoals een wijziging van de Statuten of een verhoging van de contributie. Wel prettige zaken zoals de voorbereiding van het 50-jarig bestaan van de bond, dat op 6 september a.s. zal worden gevierd.

Opening

In zijn openingswoord ging voorzitter, G. Hollander, nader in op een aantal actuele zaken zoals; de opheffing van de Afdeling Bijenteelt van het Landbouwschap en de hieruit voortvloeiende noodzaak om meer overleg te plegen in de Bedrijfsraad, als samenwerkingsorgaan van de georganiseerde bijenhouders. Aandacht schonk de voorzitter ook aan het goed functioneren van het maandblad **Bijen**. De heer Wieleman kreeg woorden van dank en een attentie aangeboden voor de wijze waarop hij een bijdrage leverde aan het maandblad als lid van de redactie. Zijn opvolger Rob Molenaar stelde zich al voor in het februari-nummer (pag. 55). Extra aandacht besteedde de voorzitter aan de noodzaak van een zorgvuldige ziektebestrijding en het risico van spuutschade. Bij dit laatste wees de heer Hollander op de moeilijke regeling van schadevergoeding met verschillende juridische aspecten hieraan verbonden.

Hamerstukken

De agendapunten, notulen, mededelingen en jaarverslag 1996 konden als hamerstukken worden afgedaan. Dit vooral door de correcte verzorging ervan door de secretaris, Rien Veldkamp, waarvoor de voorzitter hem dank bracht. In feite gold dit ook voor het financieel verslag over 1996 en de begroting voor 1998. Besloten werd de contributie voor 1998 te handhaven op f30,- en f10,- voor de bijdrage Ambrosiushoeve. De vergadering ging spontaan accoord met het voorstel van de kascommissie; bestaande uit de heren Athmer en Speelman, om de penningmeester decharge te verlenen voor het gevoerde beheer. Ook de bestuursverkiezing, wegens periodiek aftreden van de heren Molenaar, Veldkamp en Visser, verliep zeer vlot, doordat ze wegens enkelvoudige kandidaatstelling met algemene stemmen konden worden herkozen.

Ambrosiushoeve

Desgevraagd ging de heer A. de Ruijter nader in op een aantal aspecten van het onderzoek en de financiering ervan op de Ambrosiushoeve. Dit leidde tot een zeer levendige en zinvolle gedachtenwisseling over onder meer de volgende zaken: de overheid distantieert zich steeds meer van het onderzoek, maar bijenhouders en andere belanghebbenden zoals tuinders en fruittelers stellen zich positief op; meer onderzoek is nodig naar de gezamenlijke belangen van bijenhouders en natuurbeschermers. Onderzoek moet beschikbaar en paraat zijn in actuele situaties als bijenziekten, spuutschade en andere gevallen van bijensterfte die zich soms plotseling voordoen. Terecht dat voorzitter Hollander in de afsluiting van deze jaarvergadering kon spreken van een goede vergadering, waaraan alle aanwezigen een nuttige bijdrage leverden.

Uit de PC van de voorzitter

Dick Vunderink

De Algemene Vergadering net achter de rug en met een goed gevoel. De agenda vlot kunnen afwerken en op moeilijke punten een duidelijke steun in de rug gekregen. We kunnen verder na het vertrouwen dat de leden ons hebben gegeven. Ik loop de vergadering even door zodat ook de afwezigen een indruk krijgen.

In mijn openingsspeech heb ik gemeld dat de gevreesde teruggang in leden door de sterke contributieverhoging achterwege is gebleven. Vorig jaar nauwelijks teruggang. Nu, in vergelijking met maart 1996, een teruggang van 82 leden (1,5%), terwijl er net nog 300 aanmaningen voor contributiebetaling zijn verzonden. Betaalt 1/3 daarvan, dan hebben we zelfs ledenwinst. Voorheen was de teruggang steeds 2,5%. Een opluchting dus. Over de spuutschade heb ik gemeld dat we nog geen successen kunnen boeken, dat de Bedrijfsraad daarvoor nieuwe acties heeft afgesproken en hulp aanbood bij de statistische verwerking. Ik heb gemeld dat de discussie over concurrentie van honingbijen op andere insecten serieus genomen moet worden, ook al is er weinig onderzoeksresultaat beschikbaar. Maar wij moeten toe naar partnerschap in een verantwoord natuurbeheer.

Bij de herdenking van onze overleden vrienden, noemden we de heer R.H. Geskes.

Wij reikten een erkorfje uit aan de heren W.J. van Bergen, een bijzonder mens en een uitstekend imker en aan de heer J.J. Speelziek om zijn overdracht van de rechten van het Werkboek Bijenhouden.

Als onderbreking van de zakelijke punten schetste Dr. Hayo Velthuis hoe de verschillende bijenrassen zich verspreid hebben voor en na de ijstijd en recentelijk door de imkers. Hij pleitte voor het werken aan één ras omdat alle kruisingen de steeklust bevorderen en dat is slecht in ons dichtbevolkte land.

Na de koffiepauze werd de CD-rom op grootbeeld gepresenteerd en daarvoor werden Henk van de Broek en Koert Pieters met een groot applaus beloond. Vervolgens toonde de penningmeester hoe we van een oorspronkelijke offerte van f20.000,- voor een database, opklommen naar een offerte van f70.000 voor een echte interactieve CD-rom. Maar ook hoe wij verwachten dat dit project niet alleen kostendekkend kan verlopen maar kans heeft tot winst te leiden. Ook deze opzet kreeg een stevig applaus en de aanbeveling een Apimondiaprijs aan te vragen. Dat zou reuze leuk zijn, maar of we het tijdstip halen?

Toen wij vervolgens de gevoelens over een nieuwe naam afdastten, bleek daarover verdeeldheid. Ongeveer de helft wilde vasthouden aan de oude naam, de andere helft wilde wel iets nieuws, maar was ten dele toch een beetje voorzichtig. De bal ligt dus weer bij het HB en (zonder

overleg) lijkt mij dat handhaving van de oude naam, met een korte roepnaam een aardig compromis kan zijn. De bestuursverkiezing duurde één minuut door herbenoeming van de heren Bas van Kuijk en Bert van Westhreenen, waarvoor onze dank.

In de rondvraag kwamen nog enkele suggesties, zoals aandacht voor werving van jongeren, pakketten voor eigen onderwijs, het werken aan een zachteardige bij, samenwerking met de Bedrijfsmatige Imkers, nu een stichting, en daarentegen vooral het beeld uitdragen van een liefhebbersvereniging. Een vergadering om daarna fluitend naar huis te rijden.

Toespraak AV 1997

Dick Vunderink

Wij vergaderen dit keer in het 100ste jaar van de VBBN. Een belangrijk jubileumjaar. Voor ons allen een voorrecht om dat mee te maken. Voor het HB vooral ook heel spannend om het voor te bereiden. Straks daarover meer. Eerst kijk ik even terug op het 99ste jaar, het jaar 1996. Ik stip daarbij enkele zaken aan: daar was de grootste contributieverhoging in 99 jaar, althans absoluut gezien. Mogelijk dat er vroeger wel verhogingen waren die, geleid op de levensstandaard, minstens zo diep ingrepen. Dat is nu moeilijk meer te beoordelen. Maar, in 1996, vijftien gulden, waarvan tien voor de VBBN, was niet gering. Terugkijkend op het proces om dat aanvaard te krijgen, mogen we ons verbazen en verheugen: reeds lang te voren hebben we het voornemen in alle openheid aangekondigd; wij hebben de leden er niet mee overvallen; wij hebben hen met een persoonlijke brief er zelfs met de neus opgedrukt. En dan, ondanks alle waarschuwingen dat dit leden gaat kosten, is het ledenverloop in 1996 vrijwel nihil, terwijl het tot dan steeds 2,5% was. Dan komt de slag wel in 1997, dachten we. Maar in vergelijking met maart 1996, hebben we 82 leden minder (1,5%), terwijl er net nog 300 aanmaningen zijn verstuurd. Stel nou eens dat 1/3 alsnog betaalt, dan hebben we zelfs ledenwinst. Wij begrijpen onze bijen niet altijd, bij imkers is het een stuk moeilijker. Of is het een effect van open communicatie? Of van waardering voor de ontwikkelingen in de VBBN? De tweede opvallende zaak in 1996 was de grote spuit schade door bestrijding van de grote bladluisplaag op graan en aardappel. Met dimethoat en parathion was de bladluis effectief te bestrijden maar helaas ook de honingbijen die bij gebrek aan nectar, de honingdauw verzamelden. Uiterst triest voor ruim 200 imkers die van 1.000 volken tenminste alle vliegbijen verloren. En een financiële schadepost uiteraard, maar de teleurstelling om het verlies van wat je zorgvuldig hebt opgebouwd is veel groter. Wij hebben alert gereageerd en u kunt straks uw oordeel daarover geven. Natuurlijk hadden we gehoopt u nu grote resultaten te kunnen melden. Zover is het nog niet. Als derde vermeldenswaardige aspect van 1996 wijs ik op de discussie die op gang kwam over de oneerlijke en bedreigende concurrentie van honingbijen ten opzichte van andere insecten. Deze discussie verloopt moeizaam omdat er weinig goede onderzoeksresultaten beschikbaar zijn. Maar is dit zo maar een incident of een signaal van

een ontwikkeling? Kunnen we lekker luiërend in onze stoel afwachten hoe dit verder loopt? Dat zou zeer dom zijn.

- Ten eerste omdat het onhandig is om beschuldigingen aan ons adres te negeren. Wij hebben termen genoeg om het belang van de bijenhouderij voor de Maatschappij Nederland aan te tonen. En hoe zou, na veel eeuwen samenleving van honingbijen en andere insecten, er nu plots sprake zijn van een ernstige overlast?

- Ten tweede omdat je de bezorgdheid serieus moet nemen, want als beschuldigingen niet kunnen worden onderbouwd, wil dat nog niet zeggen dat ze helemaal op lucht zijn gebaseerd.

- Ten derde omdat een aantal imkers de verwijten over ons afroept. Het is terecht dat ons blad Bijen die problematiek aan de orde heeft gesteld. De bijenweide neemt verder af door het beëindigen van de koolzaadteelt. En daarmee neemt de kans op wild-west tafereel toe. Het is mijn stellige overtuiging dat we moeten werken aan een grotere discipline bij het plaatsen van bijenvolken en op meer plaatsen tot een regulering moeten komen zoals we die op het koolzaad hadden.

Naast deze overtuiging heb ik een verwachting. De verwachting dat de bijenhouderij zich zal en moet ontwikkelen in de richting van natuurbeheer. Met kennis van zaken over de rol van de grootste bestuiver, de honingbij en met respect voor andere insecten. Misschien betekent dat beperking van het aantal volken en betere spreiding. Bij natuurbeheer hoort bredere kennis en verwondering over de hele biotoop en de meeste imkers hebben daarin al een voorsprong, heb ik gemerkt.

1997 ons jubileumjaar. In een periode waarin het de bijenhouderij niet voor de wind gaat. Afnemende bijenweiden, teruglopend ledenbestand, terugtrekkende overheid. Reden genoeg om het jubileum wat onderkoeld te vieren. Integendeel, zegt het HB. Juist nu is er alle aanleiding om extra aandacht te geven aan de bijenhouderij. Pracht kans voor vernieuwing en publiciteit. Wij hebben die PR onvoldoende verzorgd en we hebben nu een schone gelegenheid. Laten we die ten volle benutten. Het persplan ligt gereed; het woord is aan de pers. Nee, niet onderkoeld vieren. Het is niet gering om honderd jaar een groot aantal imkers verenigd te houden. Dat ging soms met veel saamhorigheid en soms nogal stekelig. Het jubileumboek doet het uit de doeken. Maar honderd jaar is niet niets en ook nu zijn we een kerngezonde vereniging. Je moet je toch niet voorstellen dat bij het tweehonderdjarig bestaan gemeld wordt dat ze het eerste eeuwfeest niet durfden vieren! Wij hebben voor onze viering enkele uitgangspunten gekozen:

1. De historie komt volledig tot z'n recht in het jubileumboek; dat gaan we niet herhalen.
2. Wij proberen een modern imago van de bijenhouderij uit te dragen: bestuiving en natuurbeheer en de CD-rom is daarbij ons symbool;
3. Wij verlaten onze besloten bijenkorf en stellen ons breed op in de verwachting de pers te halen om de inhoud van onze viering, niet alleen om de honderd jaar.
4. Wij proberen richting te krijgen voor onze bestuurlijke inzet voor de komende tijd. Dus, een brede viering ondanks financiële avonturen, maar met vertrouwen in onze toekomst. Die financiële avonturen

hebben ons flink bezig gehouden, kan ik u verzekeren. Wij kunnen ook rekenen op financiële steun van derden, maar minder dan we verondersteld hadden. En gaandeweg ontdek je dat het ook hier opnieuw geldt: De tijden veranderen, we moeten op onze eigen benen staan en dat kon wel eens beter gaan, dan we ooit konden denken. We zullen u daar straks iets van laten zien. Het HB en enkele anderen hebben al veel gedaan, maar er moet nog veel gebeuren, Misschien doen we daarbij een beroep op enkelen van u. Beschouw het dan als een voorrecht om dit eenmaal in de honderd jaar te kunnen doen. Hierbij verklaar ik de Algemene Vergadering in het 100ste jaar van de VBBN voor geopend.

En zoals gebruikelijk willen wij nu opstaan en even stil staan bij hen die ons dit jaar zijn ontvallen...

Als ik daarbij één van hen bij name noem, dan is hij een voorbeeld van allen die geobsedeerd waren van hun bijen en ervan hebben genoten. Ik noem Rudolf Hendrik Geskes overleden op 13 december 1996, 93 jaar oud, terecht erelid van de VBBN. Geskes was een begrip in de bijenhouderij, wie kende hem niet, wie heeft niet tot zijn leerlingen of toehoorders behoord? Hij deed belangrijk commissiewerk, was bestuurder, ook in het HB. Maar Geskes zal vooral bij ons voortleven als de man van Schiermonnikoog, de koninginnteler en voorlichter op koninginnenteeltgebied. Hij is herdacht in Bijen van februari 1997; wij herdenken hem en de andere overledenen hier opnieuw in grote dankbaarheid dat zij in ons midden waren.

Honderd jaar VBBN

De VBBN heeft voor de activiteiten, die met betrekking tot het 100-jarig bestaan ontwikkeld worden, geld nodig. Het Hoofdbestuur (HB) staat een waardige doch bescheiden viering voor, hetgeen echter toch de nodige financiële middelen vergt. In het afgelopen jaar heeft het HB activiteiten ontplooid om via externe bronnen in de fondsenwerving te voorzien. Dit heeft wel tot resultaat geleid, maar nog niet tot een voldoende opbrengst.

Daarom richt de VBBN zich nu tot haar leden met een aanbod, waar zowel de VBBN-leden als hopelijk ook de VBBN zelf beter van kunnen worden. Ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan willen wij een **jubileumsticker** uitgeven, waarop uw naam en adres gedrukt wordt. Op deze sticker staat ook het logo van de VBBN en de vermelding '100 jaar VBBN'.

De opbrengst van dit project gaat naar het Jubileumfonds. U trof in het midden van het aprilnummer een inlegvel aan met daarop meer informatie en een voorbeeld, dit is tevens het bestelformulier. De VBBN heeft als gevolg van de enthousiaste reacties besloten de inzendingstermijn met twee weken te verlengen. **U kunt dus insturen tot 15 mei a.s.**

Wij hopen dat velen van u van deze mogelijkheid gebruik zullen maken, om via ons produkt 'honing', úw naam en het 100-jarig bestaan van de VBBN bekend te maken. Uiteraard staat het ook niet-VBBN-leden vrij om deze jubileumstickers te bestellen.

Een zonnig Jubileumjaar

De VBBN bestaat dit jaar, 1997, een eeuw. In de afgelopen honderd jaar hebben wij natuurlijk gemerkt dat wij als vereniging weinig invloed op het weer kunnen uitoefenen. Maar om het jubileumjaar toch een zonnig aanschijn te geven, ontvangen alle VBBN-leden hierbij een zakje zonnig 'bijenbloemenmengsel'. Als u dit zaad nu meteen uitzaait, heeft u van juni tot september een prachtige bijenweide. En in de winter kunnen de vogels ook nog nagenieten van de uitgebloeide bloemhoofdjes.

Tip

Vraag de afdeling Groenvoorziening van uw gemeente eens of ze in dit bijenjubileumjaar hun openbare bermen willen inzaaien met een insectenvriendelijk mengsel. De medewerkers van het Bijenhuis Wageningen geven graag advies over geschikte mengsels.

Fotowedstrijd VBBN 100 jaar

Vergeet u niet mee te doen aan de fotowedstrijd die de VBBN organiseert i.v.m. haar 100-jarig jubileum dit jaar? Zie voor nadere informatie **Bijen** 6(3): 87 (1997).

Jubileumactie VBBN

Welke imker (VBBN-leden en leden van de bonden) maakt een ontwerp voor een nieuw (honingpot)etiket? • een algemeen etiket dat door elke Nederlandse imker te gebruiken is

Hier vinden
VBBN-leden
een zakje bloemenzaad

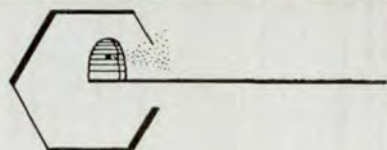
- dat te zijner tijd in de Imkersshop van het Bijenhuis Wageningen verkocht kan worden
- waarvan de gedrukte tekst voldoet aan de eisen voor etikettering van honing
- waarbij ruimte is gereserveerd voor het schrijven of drukken van de gegevens van de imker.

Het winnende ontwerp voor een etiket zal door een jury, bestaande uit leden van het hoofdbestuur van de VBBN en van de commissie Honing van de VBBN, worden aangewezen en bij één van de jubileumactiviteiten worden bekendgemaakt. **Ontwerp inzenden vóór 1 september 1997** VBBN, t.a.v. de commissie Honing, Grintweg 273, 6704 AP Wageningen. Inl.: 0317-422422, fax 0317-424180, E-mail bijenhuis@tip.nl

Oproep materiaal CD-rom

Vergeet u niet materiaal in te sturen voor de CD-rom die de VBBN laat maken i.v.m. haar 100-jarig bestaan dit jaar. Zie **Bijen** 6(3): 82 (1997).

156

Van de bestuurstafel

J. Beekman

De vergadering van het Bondsbestuur heeft plaatsgevonden op 13 maart 1997. De volgende zaken zijn aan de orde geweest.

Notulen bestuursvergadering d.d. 6-2-97

Gewijzigd is dat de Ambrosiushoeve het octrooi verkregen heeft voor het kweken van hommels en dat voor dit octrooi licentie is verleend aan Brinkman Bees.

Glasvervuiling

De rechter heeft een imker veroordeeld tot het betalen van de onkosten voor het schoonmaken van de kas en het verplaatsen van de helft van zijn bijenvolken. Het bondsbestuur zal i.v.m. deze zaak een brief schrijven aan Interpolis om enkele vragen te beantwoorden.

Landelijke eisen m.b.t. honingkeuring

Het bondsbestuur zal in de Bedrijfsraad het voorstel doen om de normen voor het keuren van honing landelijk aan te pakken. De bond NCB wil hierin wel de kartrekker zijn.

Spuitschade Boekel

Hier zijn nieuwe ontwikkelingen te melden. De vereniging Boekel zal worden ingelicht en de Ambrosiushoeve zal in **Bijen** hierover een artikel schrijven.

Afvaardiging Apimondia

Het voorstel om de redactie van **Bijen** af te vaardigen naar het Apimondiacongres te Antwerpen. Het bondsbestuur gaat accoord om de kosten ten laste te brengen van de post 'onvoorzien' van de begroting 1997.

Bestuivingsvergoeding

De laatste bestuivingsvergoedingen van de veilingen zijn overgemaakt aan de diverse kringen. De bedoeling is dat de kringen e.e.a. met de bij de kring aangesloten verenigingen regelen.

Reparatie tentoonstellingspanelen

Voor de reparatie van de panelen, gebruikt op de laatste Floriade is gevraagd om een garantie ten laste van het budget van de Bedrijfsraad. Het Bondsbestuur is niet accoord en heeft het verzoek terugverwezen naar de Bedrijfsraad.

Bijenvolken voor het fruit

Er zijn bijenvolken aangeboden voor het fruit. De heer C. Havermans zal de aanbieders benaderen.

Algemene vergadering Bond van Bijenhouders

Alle benodigde stukken zijn door het bestuur goedgekeurd, zoals notulen 1996, jaarverslag, rekening en begroting 1998.

Tuinidee 97 te 's-Hertogenbosch

De beurs is zeer goed bezocht (± 90.000 bezoekers). Een matig resultaat wat betreft mensen die bijen willen gaan houden. Geïnteresseerden buiten ons werkgebied, zullen aangemeld worden bij de andere organisaties. Financieel een positief resultaat.

Informatiemap Drachtverbetering

In verband met de kosten gaat het Bestuur niet accoord met het voorstel om de gehele map te vervangen. Wel zal relevante informatie ter aanvulling naar de houders van de map verstuurd worden. De ziektepreventiecommissie en de drachtverbeteringscommissie zullen ieder jaar eenmaal gezamenlijk vergaderen.

Studiedag 1997

Het verslag van de Studiedagcommissie is besproken. Het aantal inleiders moet worden beperkt, de workshops in de gangen opstellen en de aula vrijhouden voor gezamenlijke lezing en lunch.

De natuur was Jaap z'n leven
De bijen, planten, bomen een gegeven.
Jaap wandelde en fietste menig uur
door zijn geliefde natuur.
Die liefde hebben wij allen van hem gekregen.

Op 11 maart 1997 overleed plotseling op 55-jarige leeftijd

JAAP WONDERGEM

Bijna 30 jaar was Jaap lid van onze vereniging. Hij was er altijd: op de vergaderingen en alle andere gelegenheden. Hij was een uitstekende beheerder van de bijenstal. Enige jaren geleden maakten wij mee dat hij ziek werd en pas op de plaats moest maken. Maar hij werd beter en tot onze vreugde konden wij hem weer begroeten bij de bijenstal als vanouds. Zijn plotseling overlijden kwam onverwacht. Wij missen een bescheiden en beminlijke collega-imker, die zoveel liefde had voor de bijen en de natuur in het algemeen.

Ons medeleven gaat uit naar zijn vrouw Coby, zijn kinderen en verdere familie.

Bestuur en leden
VBBN subvereniging Voorne Putten

Op 10 maart 1997 overleed op 78-jarige leeftijd ons erelid en collega-imker

JAN VOGELS

Wij zullen Jan altijd blijven herinneren als iemand met een hart voor de natuur. In de Peel, waar hij zijn hele leven gewoond en gewerkt heeft, had alles wat maar enigszins met de flora en fauna te maken had, zijn interesse. Jan was in de wijde omgeving bekend om zijn prachtig vlechtwerk. Als de vereniging zich op manifestaties presenteerde, was hij altijd present om zijn vakmanschap aan het publiek te tonen. Wij deden nooit tevergeefs een beroep op hem. Bij hem thuis was je altijd welkom, je voelde je daar meteen op je gemak. Dit alles wat niet alleen te danken aan Jan, maar ook aan de gastvrijheid van zijn vrouw Mia. Menig imker van onze vereniging heeft dat tijdens individuele bezoeken of tijdens de contactochtenden die daar regelmatig gehouden werden, kunnen ervaren. Jan was binnen onze vereniging een markante persoonlijkheid en nam een speciale plaats in.

Wij zullen hem missen.

Ons medeleven gaat uit naar Mia, naar zijn kinderen en kleinkinderen.

Bestuur en leden
LLTB bijenvereniging Regio Venray

In de Zwolse Courant van donderdag 16 januari stond de mededeling dat, de heer W. Sterk, oud 88 jaar, door een auto-ongeluk op 14 januari, in Marknesse in de Noordoost Polder (N.O.P.) om het leven was gekomen. Men vermoedt, dat hij tijdens het rijden onwel was geworden.

Woud Sterk was in de naoorlogse- en oorlogsjaren een actief imker in de N.O.P. en ook actief in de VBBN. Hij had een akkerbouwbedrijf (24 ha) kunnen pachten aan de Baarloseweg. Het bijzondere in zijn geval was, dat hij als pionier wel aan de 'technische' eisen kon voldoen om een bedrijf te kunnen pachten, maar dat de inkomsten van het imkeren er voor hadden gezorgd, dat hij ook aan de (niet geringe!) financiële eisen kon voldoen. Op dat feit was hij (terecht!) zeer trots en vertelde hij een ieder hier graag over.

In de jonge polder werden in en na de oorlog hoge honingopbrengsten op koolzaad, klaver, lucerne, moerasandijvie en zeeaster gehaald. Zolang de suikerdistributie nog duurde (tot eind 1948) bracht de honing tot f3,- per pot op (en

dat in guldens die ruim het tienvoudige waard waren van de huidige). Pas rond 1950 kwamen de bespuitingen tegen de smuit- en glanskevers in het koolzaad op gang en werden de risico's voor de imkers zeer groot (eigen ervaringen tussen 1953 en 1955 in Emmeloord).

ir. J.J. Pettinga, Zwolle Foto: H. te Raa.

Resultaat Koolzaadoogst 1996

Het zetduiveltje heeft ons danig parten gespeeld. Een deel van de tekst is twee keer geplaatst, maar de tabel met het overzicht was verdwenen. Daarom nu het artikel inclusief de tabel.

J. Beekman

De reisgroep 'Bavel' zal bij u zeker bekend zijn. Bavel dat onder de kring de Baronie thuishoort en aangesloten is bij de BvB NCB heeft prominente koolzaadreizigers voortgebracht, wat zich kenmerkte in gele en groene truien. Wel, 1996 was ook voor deze imkers een slecht jaar, zie onderstaande gegevens ontleend aan het jaarverslag 1996 van De Baronie:

Gewichtstoename	1990	1992	1993	1994	1995	1996
< 15 kg	4	23	59	57	13	39
15,5-25 kg	8	38	11	--	27	--
25,5-35 kg	24	8	1	--	14	--
35,5-45 kg	33	--	--	--	--	--
> 45 kg	4	--	--	--	--	--
aantal imkers	73	69	71	57	54	39
gemidd. gewicht- toename (kg)	34,4	17,8	10,0	4,08	19,9	-1,55

157

1996 was het slechtste jaar en de slinger was niet nodig, deze kon rustig in de vaseline blijven.

Opmerkelijk is dat de gewichtafname dezelfde trend aangeeft als het aantal imkers dat mee op reis gaat. Het zou jammer zijn als de 'Baronnen' besluiten om de reisgroep op te heffen nu de drachtbron koolzaad in Nederland bijna geheel verdwenen is. Een hint: bij onze oosterburen staat koolzaad genoeg, maak eens een afspraak met de plaatselijke landbouwers c.q. beambten die verantwoordelijk zijn in dat gebied. Maak er desnoods een tweedaagse reis van. Denk wel om gezondheidsverklaringen, nee, niet van de imker, maar van zijn bijen!

Cursus Strovlechten

VBBN subvereniging Elburg/Oldebroek start de cursus komend najaar. U kunt zich nu reeds aanmelden bij Hans van Boven, 0525-631858.

Cursus Darrenvangmethode

VBBN subvereniging Rotterdam verzorgt deze cursus, kosten f75,-. Inl.: Jan Tempelman, 010-4569412. VBBN subvereniging Beilen: er zijn nog enkele plaatsen beschikbaar. Inl. Catherine Reker, 050-3184505